

Lõppraport

EAS Turismiarenduskeskuse ja MTÜ Eesti Terviseturismi Ühenduse lähteülesande täitmisest terviseturismi valdkonnas

**Terviseturismi valdkonna mõisted
Miinimumnõuded terviseturismiasutusele
Miinimumnõuded terviseturismitoodetele
Terviseturismiteenuste rühmad ja teenused
Terviseturismiasutused Eestis**

Koostas: Heli Tooman
Tartu Ülikooli Pärnu kolledž

2012. a.

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1. Ülevaade lähteülesandest	5
2. Ülevaade Tartu Ülikooli Pärnu kolledži pakkumisest.....	7
3. Ülesannete täitmine ja tulemused.....	10
3.1. Terviseturismi defineerimine	10
3.2. Terviseturismi valdkonna mõisted	16
3.3. Miinimumnõuded asutusele, kes pakub terviseturismitooteid.....	22
3.4. Miinimumnõuded terviseturismitoodetele	28
3.5. Terviseturismiteenuste rühmad ja terviseturismiteenused	33
Kokkuvõte.....	38
Allikate loetelu.....	39
Lisa 1. Turismimajanduse olulisemad mõisted.....	41
Lisa 2. Eesti turismiasjaliste uuringu eesmärgid ja küsimused.....	46
Lisa 4. Eesti turismiasjaliste ja välisekspertide uuringu korraldus	48
Lisa 5. Terviseturismi valdkonna mõistete defineerimine	49
Lisa 6. Eesti terviseturismiasutused.....	52
Lisa 7. Eesti terviseturismiasutuses pakutavad teenused	54
Lisa 8. Idamaade rahvameditsiinile tuginevad terviseturismiteenused.....	56
Lisa 8.1. Idamaiseid teenuseid pakuvad spaahotellid	56
Lisa 8.2. Eesti spaahotellides pakutavad Idamaised massaažid.....	57
Lisa 8.3. Eesti spaahotellides pakutavad Idamaised teenused (lisaks 8.2 toodud idamaistele massaažidele).....	58
Lisa 9. Ravispaades pakutavad terviseuuringuteenused	59
Lisa 10. Spaahotellides pakutavad treeningprogrammid	60

Sissejuhatus

Ühiskonnas toimuvad muutused avaldavad olulist mõju turismi arengule kõikjal, ka Eestis. Demograafilised muutused, sh rahvastiku vananemine, tööpinge kasv, teadmiste ja valikuvõimaluste kasv, terviseteadlikkuse suurenemine, pürgimus parema elukvaliteedi poole ja palju teisi tegureid mõjutavad turismi, sh ka terviseturismi arengut kogu maailmas. Võib öelda, et eeltoodud põhjustel on kiiresti kasvanud nõudlus terviseturismitoodete ja -teenuste järele ning sellele on omakorda väga kiiresti reageerinud nende toodete ja teenuste pakkujad. Terviseturistidel on palju valikuvõimalusi nii terviseturismisihtkohtade kui ka terviseturismitoodete- ja teenuste pakujate hulgas. Konkurents kasvab iga päevaga. Samas defineeritakse, piiritletakse ja mõistetakse terviseturismi mitmeti ning see muudab keerukaks terviseturismitoodete ja -teenuste ning vastavate pakujate määratlemise.

Igal riigil, sihtkohal, organisatsioonil ja ettevõttel peavad olema selged sihid, millises suunas, milliseid tugevusi ja prioriteete silmas pidades end turismikohana arendada ja turundada. Turismimajandus on Eestile oluline majandusharu ning riigi turismipoliitika elluviimiseks on loodud SA Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse (EAS) turismiarenduskeskus, mille tegevuste fookuses on turismiekspordi suurendamine ning siseturismi arendamine. Turismivaldkonna tegevuste eesmärgiks on suurendada Eesti kui reisisihi tuntust ning Eesti turismitoodete rahvusvahelist konkurentsivõimet. Eesti kui reisisihi tutvustamisel on otsustatud tugineda neljale kõige iseloomulikumale põhiteemale: kultuuripuhkus, looduspuhkus, tervisepuhkus ja linnapuhkus.

2011. aasta jaanuaris loodi Terviseturismi klaster (MTÜ Eesti Terviseturismi Ühendus), mis koondab terviseturismi arendamise ja terviseturismitoodete ja -teenuste pakumise seotud ettevõtteid ja organisatsioone (nt Eesti spaaettevõtted, turismivaldkonna katusorganisatsioonid jt) ning sellekohase teadustööga tegelevaid asutusi (kõrgkoolid ja teadusasutused). Terviseturismi klasteri eesmärk on Eesti terviseturismi arendamine, terviseturismi konkurentsivõime ja pakutavate teenuste tuntuse suurendamine nii Eestis kui ka välisriikides

Terviseturism on arenev turismivaldkond Eestis, seetõttu soovib MTÜ Eesti Terviseturismi Ühendus koostöös EAS Turismiarenduskeskusega terviseturismi valdkonna arengu toetamiseks (sh tootearendus, eksport) ühtlustada valdkonnas kasutusel olevaid mõisteid ning määratleda tingimused, millele peavad terviseturismitooted ja -teenused ning nende pakkujad vastama. Samuti on oluline saada ülevaade, millised ettevõtted (kui palju) Eestis terviseturismitooteid ja -teenuseid pakuvad.

Seoses eeltoodud vajadustega tellisid Terviseturismi klaster ja EAS Turismiarenduskeskus Tartu Ülikooli Pärnu kolledžilt töö, mille teostamise tulemusel oleksid kaardistatud ja määratletud terviseturismi valdkonnas kasutusel olevate mõisted; määratletud miinimumnõuded terviseturismitootele ja asutusele, kes pakub terviseturismiteenuseid; koostatud terviseturismiteenuste loetelu ja kaardistatud Eestis terviseturismi valdkonnas tegutsevad asutuse.

Käesolevas lõppraportis antakse ülevaate tegevustest, mis viidi ellu töö eesmärkide saavutamiseks ning esitatakse töö tulemused. Töö teostajate hulgas olid Tartu Ülikooli Pärnu kolledži 1. kursuse üliõpilased, kellele kuulub siinkohal eriline tänu olulise panuse eest terviseturismile ja terviseturismiga seonduvatele mõistetele asjakohaste definitsioonide otsimisel ja sõnastamisel ning uuringute läbiviimisel selleks, et esitada omalt poolt parimad võimalikud lahendused ja ettepanekud töö eesmärkide saavutamiseks.

Lõppraportil on kümme lisa. Lisas 1 on toodud turismimajanduse olulisemad mõisted. Terviseturism on osa turismist ning seetõttu on vajalik tunda ja mõista turismi põhialuseid ja -mõisteid. Arvukate turismivormide põhilised erinevused tulenevad inimeste reisieesmärkidest. Terviseturismi puhul on peamine reisieesmärk seonduv tervise säilitamise või parendamisega, lisaks võivad olla mitmesugused muud eesmärgid (nt looduses viibimine, sündmuste külastamine, kultuuri tundmaõppimine, meelelahutus jne). Lisad 2, 3 ja 4 annavad ülevaate Eesti turismiasjaliste ja välisekspertide uuringu küsimustest ja korraldusest. Uuringute tulemused on põimitud 3. teema alapeatükkidesse. Viiendas lisas on toodud tabel, milles on esitatud töö teostajate ettepanekud terviseturismiga seonduvate mõistete defineerimiseks. Lisas 6 on esitatud Eesti terviseturismiasutuste loetelu ning lisa 7 on tabel terviseturismiteenustest, mida need asutused pakuvad. Lisa 8 (8.1., 8.2., 8.3) tutvustab Eesti spaahotellides pakutavaid Idamaade rahvameditsiinile tuginevaid terviseturismiteenuseid. Lisa 9 loetleb terviseuuringuteenuseid ning lisa 10 spaahotellides pakutavaid treeningprogramme.

1. Ülevaade lähteülesandest

Terviseturism on arenev turismivaldkond Eestis, seetõttu soovib MTÜ Eesti Terviseturismi Ühendus koostöös EAS Turismiarenduskeskusega terviseturismi valdkonna arengu toetamiseks (nt tootearendus, eksport) ühtlustada valdkonnas kasutusel olevaid termineid ning määratleda tingimused, millele peavad terviseturismi tooted ja teenuse pakkujad vastama. Samuti soovitakse saada ülevaade, millised ettevõtted (kui palju) Eestis terviseturismi tooteid ja teenuseid pakuvad.

Terviseturismi kui turismisuuna arendamisel on esmalt oluline kokku leppida terviseturismi valdkonnas kasutusel olevates mõistetes ja kriteeriumites, mistõttu on Terviseturismi klasteri tegevuskavas ühe tegevusena seatud terviseturismitoodete ja -teenuste miinimumnõuete määratlemine. See toetab terviseturismi valdkonda Eestis tervikuna – ettevõtjale ja potentsiaalsele kliendile peab olema lihtsalt arusaadav, millised tooteid ja teenuseid käsitletakse terviseturismi all.

2012. aastal on EAS Turismiarenduskeskuse üheks prioriteetseks tegevuseks turismiinfosüsteemi (visitestonia.com/puhkaeestis.ee) sisu kvaliteedi tõstmine. Selleks on vajalik korrastada turismiinfosüsteem ja pakkuda asjakohaseid sisendeid turismiturunduse meeskonnale. Turismiinfosüsteem peaks võimaldama üheselt mõista, millised tooted kuuluvad terviseturismitoodete alla. Terviseturismitoodete ja -teenuste pakkumiste sisestamisel oleks vajalik lähtuda ja arvesse võtta nende vastavust terviseturismivaldkonnale olulistele miinimumnõuetele. Selleks on aga vajalik vastavate nõuete määratlemine.

Seoses eeltoodud vajadustega soovisid Terviseturismi klaster ja EAS Turismiarenduskeskus tellida järgneva töö:

- Terviseturismi valdkonnas kasutusel olevate mõistete kaardistamine ja määratlemine;
- Terviseturismi toodetele ja teenuse pakujatele tingimuste määratlemine:
 - miinimumnõuete määratlemine terviseturismitootele;
 - miinimumnõuete määratlemine asutusele, kes pakub terviseturismiteenuseid;
- Eestis terviseturismi valdkonnas tegutsevate teenusepakujate kaardistamine:
 - Terviseturismiteenuste loetelu koostamine.

Töö eesmärgiks seati:

- välja selgitada Eestis terviseturismi valdkonnas kasutusel olevad mõisted, need kaardistada ja ühtlustada Euroopas kasutusel olevate vastava valdkonna terminitega, mille alusel saab määratleda terviseturismi alla kuuluvad valdkonnad;

- välja töötada tingimused, millele peavad vastama terviseturismitooted ja asutused, kes pakuvad terviseturismitooteid ja -teenuseid ning mille alusel saab turismiinfosüsteemis tootepakkumisi määratleda terviseturismi valdkonna alla;
- koostada terviseturismitoodete ja -teenuse pakkujate loetelu, mille alusel kaardistada Eestis terviseturismi valdkonnas tegutsevad ettevõtted.

Teostatava tööle seati järgmised nõuded:

- Terviseturismi valdkonnas kasutusel olevad mõisted on määratletud, kaardistatud ning ühtlustatud Euroopa vastava valdkonna terminitega.
- Välja on toodud vähemalt 5 miinimumnõuet, mille järgi saab määratleda, et tegemist on terviseturismitootega. Kirjalikult esitatud miinimumnõuded peavad olema põhjendatud ning sisaldama selgitusi.
- Välja on toodud vähemalt 5 miinimumnõuet, millele peavad vastama asutused, kes pakuvad terviseturismitooteid. Kirjalikult esitatud miinimumnõuded peavad olema põhjendatud ning sisaldama selgitusi.
- Välja on toodud loetelu, millised teenused võivad olla terviseturismiteenused. Kirjalikult esitatud terviseturismiteenuste loetelu sisaldab selgitusi.
- Terviseturismi valdkonna olulisemad mõisted ning terviseturismitoodete ja -teenuste pakkujatele vajalikud miinimumnõuded on esitatud kirjalikult vormistatuna ning neid on võimalik avaldada Töö tellija ja EAS-i veebilehel, turismiinfosüsteemis ja need on avalikuks kasutamiseks kõigile terviseturismi valdkonnaga seotud isikutele.

Töö teostamise tähtajaks seati 15. juuni 2012.

2. Ülevaade Tartu Ülikooli Pärnu kolledži pakkumisest

TÜ Pärnu kolledž esitas vastavalt 20.03.2012. a. saadud lähteülesandele pakkumise töö teostamiseks terviseturismi valdkonnas. Pakkumine koosnes kahest osast, millest esimene oli suunatud lähteülesandes välja toodule ülesannete täitmisele ning teine osa tutvustas pakkujat Tartu Ülikooli Pärnu kolledžit.

Pakkumises nähti esmase üleandena vajadust leida võimalikult selgepiiriline definitsioon terviseturismile ning terviseturismiga seonduvatele mõistetele. Terviseturismi defineeritakse mitmeti ning selleks, et tööd teostada, oli vajalik leida ühine seisukoht selles, kuidas üldse mõista terviseturismi kui kogu maailmas kiiresti kasvavat turismivormi. Samamoodi sooviti defineerida teised terviseturismi valdkonnas kasutatavad mõisted; selgitada, keda saab liigitada terviseturistide kategooriasse; millised peaksid olema terviseturismitoodete olulisemad tunnused ja milliseid teenuseid sisaldavad terviseturismitooted ning millised peaksid olema miinimumnõuded asutustele, kes soovivad end arendada ja turundada terviseturismitoodete ja -teenuste pakkujatena.

Selgitamaks, kuidas käsitletakse eelnimetatud teemasid terviseturismi uurijate poolt, kavandati TÜ Pärnu kolledži üliõpilaste ja õppejõu poolt läbi sekundaarsetele allikatele tuginevad uuringud. Uuringute tulemusele tuginedes pakutakse välja selgesti mõistetav ja rahvusvaheliselt aktsepteeritav terviseturismi definitsioon, mis oleks sobivaim võtta aluseks terviseturismiga seonduva temaatika mõtestamisel; selgitatakse, keda saab liigitada terviseturistide kategooriasse ja millised on terviseturistide ootused, vajadused ja soovid; kirjeldatakse, millised peaksid olema terviseturismitoodete olulisemad tunnused ja milliseid teenuseid sisaldavad terviseturismitooted.

Turismiasjaliste uuringute eesmärgiks seati turismiasjatundjatega läbiviidavate intervjuude toel välja selgitada, kuidas nemad käsitlevad terviseturismi, millised peaksid olema nõuded asutustele, kes pakuvad terviseturismitooted, millised on miinimumnõuded terviseturismitoodetele ja milliseid teenuseid võivad need sisaldada. Uuringu meetodina kavatseti kasutada suulist intervjuud Eesti turismiasjalistega ning kirjalikku intervjuud välisekspertidega. Intervjuudesse Eesti turismiasjalistega sooviti hõlmata ca 20 erinevate turismivaldkondade asjatundjat. Välisekspertidega kavatseti läbi viia ca 10 kirjalikku intervjuud. Ekspertideks sooviti valida asjatundjad, kes on terviseturismi temaatikat eelnevalt uurinud, avaldanud vastavateemalisi publikatsioone või tegutsenud terviseturismi valdkonnas spetsialistina.

Lähteülesande täitmiseks kavandati ajavahemikku märts 2012. – juuni 2012. a. järgmised tegevused:

Jrk. nr	Tegevus
1.	Terviseturismi käsitluste uuringute ettevalmistamine
2.	Terviseturismi teoreetiliste käsitluste uuring
3.	Terviseturistide teoreetiliste käsitluste uuring
4.	Terviseturismitoodete ja -teenuste teoreetiliste käsitluste uuring
5.	Turismiasjaliste uuringute ettevalmistamine
6.	Eesti turismiasjaliste uuringu läbiviimine
7.	Välisekspertide uuringu läbiviimine
8.	Eesti turismiasjaliste uuringu tulemuste esitlemine
9.	Välisekspertide uuringu tulemuste esitlemine
10.	Seminar: Miinimumnõuded terviseturismitooteid pakkuvatele asutustele ja terviseturismitoodetele
11.	Seminar: Miinimumnõuded asutustele, kes pakuvad terviseturismitooteid, 2) miinimumnõuded terviseturismitootele ja 3) terviseturismiteenused
12.	Uuringute ja üliõpilastööde tulemuste analüüs
13.	Lõppraporti esitamine EAS turismiarenduskeskusele ja Terviseturismi klastrile
14.	Töö tulemuste tutvustamine EAS turismiarenduskeskuse asjalistele ja Terviseturismi klatri liikmetele

Pakkumises kinnitati, et eeltoodud tegevuste toel vastavad töö tulemused lähteülesandes esitatud nõuetele:

- Kaardistatud ja määratletud on terviseturismi valdkonnas kasutusel olevad mõisted;
- Määratletud on miinimumnõuded asutustele, kes soovivad end turundada terviseturismitoodete ja -teenuste pakkujadena. Välja on toodud vähemalt 5 miinimumnõuet, millele peavad vastama asutused, kes pakuvad terviseturismitooteid ja -teenuseid. Kirjalikult esitatud miinimumnõuded on põhjendatud ning sisaldavad selgitusi.
- Määratletud on miinimumnõuded terviseturismi tootepakkumistele. Välja on toodud vähemalt 5 miinimumnõuet, mille järgi saab määratleda, et tegemist on terviseturismitootega. Kirjalikult esitatud miinimumnõuded on põhjendatud ning sisaldavad selgitusi.
- Määratletud on terviseturismiteenused. Koostatud on terviseturismiteenuste loetelu. Kirjalikult esitatud terviseturismiteenuste rühmade ja neis sisaldavate teenuste loetelu sisaldab selgitusi.
- Käesoleva lähteülesande raames teostatava töö tulemusel on koostatud ja Terviseturismi klastrile ning EAS Turismiarenduskeskusele on kirjalikult esitatud vastav raport.

Pakkuja, Tartu Ülikooli Pärnu kolledž, on ülikooli koosseisu kuuluv rakendusliku kallakuga akadeemiline asutus, kus lisaks kaasaegse kõrghariduse omandamise kõrval pakutakse uurimis- ja arendustegevuste kaudu lahendusi Eesti ühiskonna konkreetsetele probleemidele. Viimastel aastatel on toimunud sotsiaal-, ettevõtlus- ja turismivaldkonna tihedam seostamine, mis lubab kolledži valdkondlikuks ühisnimetajaks lugeda teenustemajandust. Käesoleva pakkumise seisukohast vajab olulisemat esiletoomist see, et Pärnu kolledž oli Eesti Spaaliidule partneriks spaade järgusüsteemi väljatöötamisega seonduvas projektis, pakkus välja projekti spaade klassifitseerimiseks, töötas välja olulised alusdokumendid spaade järgutamiseks ja järgunõuete rakendussüsteemi.

Nimetatud projekti raames viidi Pärnu kolledži poolt 2006–2007. a. läbi spaatöötajate koolitusvajaduse uuring. Uuringu tulemustele tuginedes viidi spaatöötajatele läbi mitmeid koolitusi, need olid ka olulisteks sisenditeks kolledži rakenduskõrghariduse õppekava arendamisel ning heaolu- ja spaateenustega seonduva magistrikava väljatöötamisel. Projekti raames valmistati kolledži poolt ette ja viidi koostöös spaadega läbi mahukas spaades olemasolevate ametikohtade ja töötajate ettevalmistatuse, samuti aga ka spaateenuste ja -rajatiste kaardistamine. Vastava uuringu tulemused olid oluliseks aluseks spaade järgusüsteemide väljatöötamisel ning rakendamisel. Projekti raames sündinud ravispaade järgusüsteem on edukalt käivitunud, rakendamist ootab spaade ja heaoluspaade järgusüsteem. Pärnu kolledži poolt on spaadejuhtidele läbi viidud mitmeid koolitusi.

Käesoleva töö teostajateks esitati pakkumises turismimajanduse dotsent Heli Tooman ja terviseturismi ainekursust läbivad Tartu Ülikooli Pärnu kolledži esimese kursuse üliõpilased.

3. Ülesannete täitmine ja tulemused

Lähteülesandes seatud eesmärkide ja ülesannete täitmisel tugineti terviseturismi temaatikat käsitlevatele teoreetilistele allikatele, Eesti turismiasjaliste ja välisekspertide seas läbi viidud uuringute tulemustele ning üliõpilaste poolt terviseturismi kursuse raames koostatud uurimistöõdele.

Teemad 3.1.–3.5. on esitatud loogilises järjekorras. Iga teema siseselt antakse kõigepealt ülevaade selle teoreetilistest käsitlustest, seejärel tuuakse esile Eesti turismiasjaliste ja välisekspertide arvamused ning esitatakse töö teostajate poolsed ettepanekud.

3.1. Terviseturismi defineerimine

Terviseturismi (*health tourism*) teoreetilised käsitlused. Terviseturismi defineerimiseks on eelkõige vajalik mõista, kuidas kaasajal defineeritakse tervist. Maailma Terviseorganisatsiooni (World Health Organization, WHO) 1948. a. vastu võetud definitsiooni järgi tähendab tervis inimese täielikku kehalist, vaimset ja sotsiaalset heaolu, mitte ainult haiguse või puude puudumist (*health is a state of complete physical, mental, and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity*). WHO täiendas seda definitsiooni 1984. a., lisades, et tervis on inimeste igapäevaelu ressurss, mitte elamise eesmärk, see on positiivne vaateistik, mis rõhutab inimeste sotsiaalseid, personaalseid ja füüsilisi võimeid. Uus lähenemine tervise defineerimisele vallandas mitmete uute tervisekontseptsioonide, sh heaolukontseptsiooni arengu. (Wellness Tourism Worldwide, 2011; Nahrstedt, 2004; jt)

Terviseturismi defineeritakse, piiritletakse ja mõistetakse mitmeti ning see muudab keerukaks terviseturismitoodete ja -teenuste ning vastavate pakkujate määratlemise nii küllastajate kui ka pakkujate endi seisukohast.

Kõige lihtsamalt öeldes tähendab turism inimeste liikumist ehk reisimist oma kodukohast teistesse paikadesse. Maailma Turismiorganisatsiooni (UNWTO) määratluse järgi defineeritakse turismi kui inimeste reisimist ja viibimist väljapool nende igapäevast elukeskkonda puhkuse, äri või muudel eesmärkidel kestusega kuni üks kalendriaasta. Terviseturism on osa turismist ning seetõttu on vajalik tunda ja mõista turismi põhialuseid ja -mõisteid (vt Lisa 1).

Arvukate turismivormide põhilised erinevused tulenevad inimeste reisieesmärkidest. **Terviseturismi puhul on turistide peamine reisieesmärk seonduv tervise säilitamise või parendamisega.** Lisaks võivad olla neil mitmesugused muud eesmärgid ja soovid (nt looduses viibimine, huviväärtuste ja sündmuste külastamine, kultuuri

tundmaõppimine, meelelahutus, mitmesugused tegevused jne). (Smith & Puczko, 2008). Terviseturismitoodete pakkujad saavad neid täiendavaid eesmärke arvesse võttes kõike eeltoodut kombineerida oma toodetesse.

Väidetavalt kasutati terviseturismi mõistet esmakordselt Rahvusvahelise Turismiorganisatsioonide Ühenduse (International Union of Tourist Organizations, IUTO), Maailma Turismiorganisatsiooni (United Nations World Tourism Organization, UNWTO) eelkäija poolt 1973. aastal. IUTO järgi tähendas terviseturism eelkõige riigi looduslikele ressurssidele, peamiselt mineraalveele ja kliimale tuginevate terviserajatiste pakkumist. (International Union..., 1973; Hall, 2011; Smith & Puczko, 2008). Sellele järgnesid mitmesugused teised terviseturismi käsitlused ja definitsioonid.

Goeldner (1989; Hall, 2011 vahendusel) käsitleb terviseturismi kui vaba aja veetmist kodunt eemal eesmärgiga hoolitseda on tervise eest. Ta kirjeldab viit terviseturismituruga seonduvat turusegmenti, kusjuures igal segmendil võivad olla erinevad huvid: päike ja lõbusad tegevused (vabaajaturism); tervislikud tegevused, kuid tervis iseenesest pole peamine reisieesmärk (rekreatsioon, seiklusturism, sporditurism, heaolurism); peamiseks reisieesmärgiks on tervis (tervise-, sh heaolurism); reisimine eesmärgiga nautida sauna, massaaže ja teisi tervislikke teenuseid (spaa- ja heaolurism); reisieesmärgiks on ravi (raviturism).

Goodrich (1994) on defineerinud terviseturismi kui turismivormi, kus turismiettevõtted (sh hotellid) ja sihtkohad meelitavad turiste sellega, et pakuvad neile lisaks tavalistele turismiteenustele terviseteenuseid ja rõhutavad teadlikult võimalusi tervise eest hoolisemiseks.

Samas on ka väga laiu terviseturismi käsitlusi, nt Ross (2001) ja Tabacchi (2003) vaatlevad terviseturismi kui igasugune reisimist, mis teeb “sinu või su pereliikme tervemaks”. Van Spielen’i (Smith & Puczko 2008) järgi tähendab terviseturism puhkuse ajal tervise eesmärkidel kodunt eemal viibimist.

Dr. Brem Jagyasi on defineerinud terviseturismi kui teenuste ja tegevuste kompleksi, mille kasutamiseks inimene rändab omal maal või teistesse riikidesse selleks, et saada raviteenuseid, kuid reisil võivad olla ka muud otsesed või kaudsed eesmärgid, nt lõõgastumine või äri.” (Defining medical tourist – another approach 2008)

H. Dunn konstrueeris sõnadele *well-being* ja *fitness* tuginedes uue ja tänaseks erakordselt populaarseks muutunud mõiste *wellness*. Ta oli esimene arst, kes rääkis heaolust (*wellness*) kui seisundist, mis tähendab inimese keha, vaimu ja hinge tasakaalu ja terviklikku lähenemist tervisele. Dunn väitis, et iga inimese elukvaliteet sõltub tema eluviisist ja isiklikust suhtumisest tervisesse. Danni peetakse ka heaolurismi mõiste tutvustajaks. (Smith, Puczko 2008; Wellness Tourism Worldwide, 2011).

Bennet jt (2004, viidatud Bushell, Sheldon 2009 vahendusel) kasutavad terviseturismi mõistet nagu vihmavarju, mille alla mahuvad nii ravi- kui ka heaoluturism, kusjuures heaoluturism on mõeldud tervetele inimestele ja raviturism nendele, kes vajavad mingitel asjaoludel ravi.

Nahrstedt (2004) käsitleb terviseturismi kui inimeste reisimist eesmärgil holistiliselt ja tasakaalustatult arendada oma keha, hinge ja vaimu ning vastutust oma tervise eest. Terviseturist hoolitseb teadlikult oma füüsiline, emotsionaalse ja vaimse tervise eest, ta vajab selleks sobivaid terviseturismitooteid, teenuseid ja tegevusi, tervislikku toitu, lõõgastust, puhast ja tervist toetavat keskkonda.

Hall (2011, 2003) läheneb terviseturismile majanduslikust aspektist, mis on turismist, sh terviseturismist kui majandustegevuse valdkonnast rääkides vägagi oluline. Turismi, nii nagu kõigi teiste majandusvaldkondade sihiks on tulu teenindamine, seega tuleb arendada, pakkuda ja müüa tulutoovaid tooteid ja teenuseid. Halli'i arvates tuleb terviseturismi defineerimisel lähtuda UNWTO turismi definitsioonist. Seda eelkõige seetõttu, et enamus riike on Maailma Turismiorganisatsiooni liikmed ning ühine arusaam turismist, sh terviseturismist võimaldaks kiiremini riikide valitsuste poolt seadusandlikul tasemel kinnitada ühiseid arusaamu turismist, sh terviseturismist. Ka võimaldaks selline ühtne lähenemine selgemalt mõista terviseturismitoodete ja -teenuste nõudlust ja pakkumist, targalt arendada terviseturismi arendus- ja turundusstrateegiaid ning -tegevusi ja saada suuremat tulu.

Hall (2011; 2003) defineerib terviseturismi kui industriaalühiskonna äriphenomeni, mis kaasab inimesi, kes reisivad vähemalt üheks ööks oma tavakeskkonnast eemale eesmärgiga saada hüvesid oma tervise säilitamiseks või parendamiseks, samuti aga ka neid hüvesid pakkuvate asutuste või sihtkohtade pakkumist ja propageerimist (*health tourism can be defined as: a commercial phenomena of industrial society which involves a person travelling overnight away from the normal home environment for the express benefit of maintaining or improving health, and the supply and promotion of facilities and destinations which seek to provide such benefits*).

Eeltoodu oli vaid põgus ülevaade terviseturismi tõlgendamisest ja defineerimisest. Vastavaid definitsioone on märksa rohkem. Kokkuvõtvalt võib öelda, et **valdav enamus käsitusi terviseturismist näeb seda mõistet katusnimetusena, mille alla mahuvad rahulikult koos eksisteerima ja arenema raviturism (*medical tourism*), spaaturism (*spa tourism*) ja heaoluturism (*wellness tourism*)**. Nende mõistete sisu avatakse lõppraporti peatükis 3.2. ning esitatakse tabelina lisas 5.

Turism on suur äri ja majandusvaldkond, mis toob tulu, sh eksporditulu paljudele riikidele ja sihtkohtadele, sama võib öelda kogu maailmas kiiresti kasvava terviseturismi kohta. Tulu, sh eksporditulu suurendamise seisukohast on oluline terviseturismiasutuste suutlikkus disainida ning pakkuda (loe: müüa!) külaliste ootustele

ja vajadustele vastavid turismitooteid ja -teenuseid. Terviseturismi edendajatel tuleb teada tervisereisimise personaalseid mõjutegureid, tunda hästi heaolukontseptsiooni põhimõtteid ning kasutada neid teadmisi terviseturismi, sh ravi-, spaa ja heaoluturismi arendamisel. Kindlasti toetavad terviseturismitoodete ja -teenuste arendamist kaunis loodus, rannad, matkarajad, mitmesugused tegevused ja sündmused, toredad kohvikud ja restoranid, golfi- ja tenniseväljakud jms, kuid neid ei saa käistleda eraldiseivate terviseturismitoodete või -teenustena. Küll saab neid aga kombineerida terviseturismitoodetesse.

Tänapäeval räägitakse üha rohkem mitte ainult turismimajandusest, vaid puhke- ja turismimajanduse koosarendamisest. Kui turismimajandus on orienteeritud peamiselt külastajate vastuvõtule sihtkohas, siis puhkemajandus laiemas tähenduses hõlmab ka vastavate tingimuste loomist ja teenuste pakkumist kohalikele elanikele. Need kaks majandusharu käivad üha rohkem käsikäes – turismitoodete ja -teenuste pakkumise laienemine ning pakkumiseks vajalike hoonete ja rajatiste olemasole toetab kohalike elanike elukvaliteedi parandamist ja avardab nende võimalusi mitmekesiste teenuste kasutamiseks (restoranid, spaad, veekeskused jt). Eelkõige kohalikele elanikele mõeldud rajatised ja teenused (nt pargid, puiesteed, jalg- ja jalgrattateed, spordi- ja mänguväljakud, sündmused, heakord jt) tõstavad aga koha atraktiivsust ka selle külastajate silmis. Seega on vägagi otstarbekas neid vaadeldagi üheskoos.

Koos majanduse ja sotsiaalsfääri arenemisega heaoluühiskonna suunas kasvab vajadus arendada puhke- ja turismimajandust. Samas tuleb neil kahel mõistel vahet teha, samamoodi nagu ka mõistetel tervisepuhkus ja terviseturism. Inimene (pole vahet, kas turist või kohalik elanik) võib tervislikult puhata, kasutamata seejuures ühtki terviseturismitoodet või -teenust (jalutada pargis või rannas, ujuda meres või järves, teha kepikõndi, matkata looduses jne). Turism, sh terviseturism, pole heategevus, vaid selle arendamine peab tooma tulu. **Terviseturim on äri, kus pakutakse ja müüakse terviseturismitooteid ja -teenuseid, millel igaljuhul on oma konkreetne pakkuja, nimetus ja hind.** Käesolev raport vaatlebki eelkõige terviseturismiga seonduvat.

Eesti turismiasjaliste ja välisekspertide arvamused terviseturismist. Intervjuude kokkuvõttena võib öelda, et Eesti turismiasjaliste arvamused ja arusaamad terviseturismist olid seinast-seina ning vaid vähesed seostasid seda majanduslikult tulusa tegevusega. Kuigi esimesena märgiti spaaturismi, mõeldi terviseturismi all enamasti ikka Eestimaa puhast loodust, kauneid randu, matka- ja tervisradasid, aktiivsete tegevuste ja lõõgastusvõimalusi jms. Heaoluturismist nii nagu ka mõistest heaolu (*wellness*) arusaam oli sarnane eeltooduga, st arusaamaga terviseturismist. Raviturismi seostati vaid ravispaadega, ühel korral mainiti ka seda, et üha rohkem välituriste tuleb Eestisse ka meditsiinilistel eesmärkidel, eelkõige iluoperatsioonide tegemiseks. Intervjuude kokkuvõtena saab öelda ka seda, et kuigi intervjuueeritavad olid enamasti turismivaldkonna asjatundjad, jäi kuidagi kõlama nende vähene orienteeritus turismitulule, sh terviseturismi arendamise toel.

Erandidult kõik uuringus osalenud välisekspertid seostasid terviseturismi eelkõige majanduslike aspektidega ning nägid terviseturismi arendamises olulisi võimalusi riikide turismimajanduse edendamisel. Nii nagu eeltoodud teoreetilistes käsitlustes, pidasid ka eksperdid terviseturismi katusnimetuseks, mille alla mahuvad ravi-, spaa- ja heaoluturism, olulisemaks erinevuseks nende vahel on reisi peamine eesmärk: kas tõsine ravi (tervishoiuasutustes), taastusravi (ravispaades) või lõõgastus (spaa- ja heaoluspaades).

Terviseturistidena nägid Eesti turismiasjalised eelkõige spaade, sh ravispaade külastajaid, aga samamoodi ka kõiki neid, kes siin matkavad, jalutavad, ratsutavad, golfi mängivad, jne, st terviseturisti käsitleti väga laialt. Välisekspertid lähtusid terviseturistide määratlemisel eelkõige reisi eesmärgist – st terviseturist on see, kelle peamine reisieesmärk seondub tervise säilitamise või parendamisega. Targad pakkujad oskavad välja selgitada ka kaasnevaid eesmärke ning arvestavad nendega terviseturismitoodete arendamisel.

Töö teostajate ettepanek mõistete terviseturism ja terviseturist defineerimiseks.

Tuginedes teoreetilistele käsitlustele, teostatud uuringutele ning individuaalsetele ja rühmatöödele, leiti töö teostajate poolt, et mõistlik oleks terviseturismi defineerimisel lähtuda UNWTO turismi ja turisti definitsioonidest, mida laialdaselt aktsepteeritakse ja millele toetumine võimaldaks selgemalt määratleda ja piiritleda terviseturismi ja terviseturisti. Eeltoodust tulenevalt pakutakse välja järgmised definitsioonid:

Pikem variant: **Terviseturism** on inimese reisimine väljapoole tema tavapärasest elukeskkonda, mitte vähem kui 24 tunniks, kuid mitte kauemaks kui aastaks tervise parendamise ja / või säilitamise eesmärkidel.

Lühem variant: **Terviseturism** on reisimine tervise parendamise ja / või säilitamise eesmärkidel.

Pikem variant: **Terviseturist** on inimene, kes reisib väljapoole oma tavapärasest elukeskkonda, mitte vähem kui 24 tunniks, kuid mitte kauemaks kui aastaks tervise parendamise ja / või säilitamise eesmärkidel.

Lühem variant: **Terviseturist** on turist, kelle peamiseks reisieesmärgiks on tervise parendamine ja / või säilitamine

Pakutud definitsioonid sobivad terviseturismi defineerimiseks nii **sise- kui ka väliturismi** seisukohast, samuti nii riigisiseste kui ka välisriikide terviseturistide määratlemisel.

Esitatud definitsioonid võiksid olla aluseks ka kõigi teiste turismivormide ja turistide määratlemisel. Näiteks:

Loodusturism

Pikem variant: **Loodusturism** on inimese reisimine väljapoole tema tavapärasest elukeskkonda, mitte vähem kui 24 tunniks, kuid mitte kauemaks kui aastaks looduse tundmaõppimise või nautimise eesmärkidel.

Lühem variant: **Loodusturism** on reisimine looduse tundmaõppimise või nautimise eesmärkidel.

Pikem variant: **Loodusturist** on inimene, kes reisib väljapoole oma tavapärasest elukeskkonda, mitte vähem kui 24 tunniks, kuid mitte kauemaks kui aastaks looduse tundmaõppimise või nautimise eesmärkidel.

Lühem variant: **Loodusturist** on turist, kelle peamiseks reisieesmärgiks on looduse tundmaõppimine või nautimine.

Samade põhimõtete järgi saaks defineerida kultuuriturismi ja kultuurituristi; seiklusturismi ja seiklusturisti, konverentsiturismi ja konverentsituristi, linnuvaatlusturismi ja linnuvaatlusturisti jne. Ühe või teise turismivormi olulisem erinevus seondub peamise reisieesmärgiga ja ei välista, et turistil võivad olla veel teised, seonduvad eesmärgid. Vastav arusaam on kõikide turismivormide arendajatele heaks toeks pakutavate turismitoodete arendamisel ja mitmekesistamisel. Ka annab selline määratlemine selge ettekujutuse, milliseid turismitooted ja -teenuseid eelkõige vajab ühe või teise turismivormi kasutaja ehk turist. Terviseturismi ja terviseturisti puhul puhul on selge, et reisi eesmärgist tulenevalt peavad terviseturismitooted ja -teenused võimaldama toetada tervise säilitamist ja / või parendamist.

Tänapäeva terviseturist soovib olla terve ja tunda end hästi, aeglustada vananemist, reguleerida kehakaalu, maandada stressi, tervislikult toituda ja paljut muud. Terviseturismitoodete ja -teenuste pakkujad saavad omalt poolt teha väga palju nendele soovidele vastamiseks. Nad saavad lisaks mitmekesistele ravidele, hoolitsustele, lõõgastavatele ja tervislikele tegevustele pakkuda terviseuuringuid, tervisliku eluviisi ja toitumise kursuseid, personaalse nõustamise teenuseid, aga ka näiteks kultuuri- ja meelelahutusteenuseid.

Eesti brändi kontseptsioonis „Tutvusta Eestit“ turismi alamstrateegias „Tervisepuhkuse teema juhend“ (EAS, 2009) ja trükises „Elujõu allikad“ (EAS, 2010) ei kasutata mõistet terviseturism, tervisepuhkust seostatakse peamiselt spaadega, looduse ja tervistavate tegevustega. Turismivaldkonna turundusstrateegia tutvustuses põhjendatakse, miks üheks neljast olulisemast turismiteemast on valitud tervis, järgmiselt:

- **Kui maailmas valitaks spaakuningriiki, siis Eesti võiks selleks saada.** Eestit külastab iga aasta kümneid tuhandeid turiste eesmärgiga veeta oma puhkus mõnes kohalikus spaas. Neid on tõesti igale maitsele ja vajadusele – lihtsa lõõgastumise pakkujatest spetsiifiliste raviasutusteni välja.
- **Kuid mitte ainult spaad, vaid ka spordi- ning matkarajad,** erinevad spordiüritused, golfirajad ja lihtsalt mere ääres lõõgastumine on tervislik ja toonust andev vaheldus argirutiinile.

Kindlasti on Eesti bränd tervikuna, uus turismivaldkonna turundusstrateegia ja „Tervisepuhkuse teema juhend“ head inspiratsiooniallikad ja annavad olulisi vihjeid, millele tuginedes tuleks edasi minna. Eeltoodud põhjenduse esimeses osas viidatakse spaadele, kuid ka spetsiifilistele raviasutustele (mis ilmselt ei pruugi olla vaid spaad). Selline lähenemine oleks terviklikum lähenemine terviseturismile, mis vastavalt eeltoodud käsitlustele on katusnimetuseks ravi-, spaa- ja heaolurismile. Põhjenduse teine lause viitab väga paljudele lisavõimalustele, mida spaad ja teised terviseturismitoodete pakkujad saavad arvesse võtta ja kasutada oma toodete (terviseturismi / tervisepuhkuse pakettide) ja teenuste (mida saab tootesse kombineerida, aga pakkuda ka eraldi) arendamisel ja turundamisel. Samas tuleb silmas pidada seda, et toode ja teenus seonduvad ikka konkreetse pakkuja, toote ja / või teenuse nimetuse ja hinnaga, st need peavad olema „müüdavad“, lisaväärtuseks on neile aga kindlasti see, kui sihtkoht on looduskaunis, puhas ja seal on midagi ka omapäi teha. Tervisepuhkus kokku ehk ongi kombinatsioon terviseturismiasutuse poolt pakutavate terviseturismitoodete ja -teenuste kasutamisest (ostmisest) ning omal käel tervislikest ja toonust andvatest toimetustest rannas, metsas, matkarajal vm.

3.2. Terviseturismi valdkonna mõisted

Terviseturismi valdkonna mõistete käsitlused. Kui lõppraporti eelmises peatükis 3.1. keskenduti terviseturismi ja terviseturisti mõistete defineerimisele, siis käesoleva teema (3.2) raames püütakse selgitada terviseturismiga kaasnevat mõisteid. Vastav tabel on esitatud töö lisas 5. Mõistete defineerimisel on tuginetud Maailma Turismiorganisatsiooni turismi ja turisti mõistete definitsioonidele, mitmetele terviseturismiga seonduvat mõisteid käsitlevatele allikatele, uuringutes toodud arvamustele ning töö teostajate ettepanekutele.

Esitatud definitsioone tuleks vaadelda kui eeltööd terviseturismiga seonduvate mõistete määratlemisel. Definitsioonide korrektsemaks sõnastamiseks oleks kindlasti vajalik konsulteerida ka eesti keele asjatundjatega.

Tuginedes käesoleva lõppraporti eelmisele peatükile (3.1.) saab öelda, et valdav enamus käsitlusi terviseturismist näeb seda mõistet katusnimetusena, mille alla mahuvad loogiliselt ja rahulikult koos eksisteerima ja arenema raviturism (*medical tourism*),

tervishoiuturismi (*health care tourism*), spaaturism (*spa tourism*) ja heaoluturism (*wellness tourism*). Global SPA Summit (2011) avaldab arvamust, et mõiste terviseturism (*health tourism*) on tihtipeale segadust tekitav, kuna seda kasutatakse paljudel juhtudel ka raviturismi, aga üha sagedamini ka spaa- ja heaoluturismi sünonüümina, tegelikult tuleks terviseturismi näha kui katusmõistet neile, samas aga tunda ja mõista terviseturismi alavormide ühiseid tunnuseid ja eripära.

Raviturism (*medical tourism*) on reisimine ravieesmärgil, kasutades raviturismitooteid ja -teenuseid. Raviturist on turist, kelle peamiseks reisieesmärgiks on ravi ja kes soovib kasutada raviturismitooteid ja -teenuseid. Raviturismist on kujunenud oluline turismivorm, mis hõlmab inimesi, kes reisivad kodunt eemale selleks, et saada ravi kergematele või raskematele haigustele, läbida vajalik operatsioon või kosmeetiline protseduur ja kes otsivad kas madalamaid hindu, kõrgema kvaliteediga ravi, paremat juurdepääsu ravidele vms. (Hall, 2011; Global Spa Summit, 2011; Smith, Puczko 2008). Raviturism on viimastel aastatel kiiresti kasvanud ja trendiks on muutunud, et arenenud riikidest pärit ravituristid otsivad raviteenuseid vähemarenenud riikidest, põhjuseks madalamad hinnad, hea kättesaadavus ja ka hea kvaliteet. Tihtipeale kombineeritakse reisi peamist eesmärki – ravi – , turismihuviväärsuste külastamisega (Global Spa Summit, 2011). Hall (2011) järgi vaatlevad paljud raviturismitooteid kui tavapäraseid turismitooteid, millele on lisatud raviteenuseid. Paljud sihtkohad on spetsialiseerunud teatud raviteenustele, nt hambaravile, ilukirurgiale jne (Smith, MacLeod, Robertson 2010)

Tervishoiuturism (*health care tourism*). Raske on teha selget vahet raviturismi ja tervishoiuturismi vahel. Töö teostajad ei suutnud välja selgitada, miks Eestis tervishoius on kasutusele võetud tervishoiuturism, samal ajal, kui selle mõiste ingliskeelse vastena on antud *medical tourism*. (Arengufond, 2010). Arengufondi raportis Tervishoiuteenused 2018 Eesti tervise- ja heaoluteenuste ekspordivõimalused (samast 12) märgitakse, et Eestil on perspektiivi ja potentsiaali tervise- ja heaoluteenuste eksportimisel. Tervishoiuteenuse ekspordiks on põhimõtteliselt neli erinevat viisi, mis eristuvad üksteisest selle poolest, kes või mis üle riigipiiride liigub. Liikuda võib patsient (tervishoiuturism), teenuse pakkumise mudel (otseinvesteering välisriiki), info ja teadmine (telemeditsiin) ja arst või muu tervishoiutöötaja (ajutine migratsioon). Raportist selgub, et Eestil on eeltoodud neljast ekspordiviisist lähitulevikus võimalik ja ka mõistlik arendada eelkõige tervishoiuturismi. Lähedus Skandinaaviamaadele ja sealt Eestit külastav märkimisväärne turistide vool on kindlasti kõige kiiremaks võimaluseks, mille peale annab tervishoiuteenuse ekspordi ehitada, pakkudes kvaliteetset teenust siiski veel odavamalt hinna ning lühemate järjekordadega.

Spaaturism (*spa tourism*) on terviseturismi alavorm ja on tavapärastelt seotud konkreetsete spaateetvõtete, sihtkohtade ja / või kuurortitega. Spaaturist reisib tervise parendamise ja / või säilitamise ja / või lõõgastumise eesmärkidel, kasutades spaaturismitooteid ja -teenuseid. Traditsiooniliselt pakuvad spaad looduslikele

ressurssidele põhinevaid teenuseid ja tooteid, nt mineraalvett, muda, tervislikku kliimat vms, aga ka kõiki muid turistile vajalikke teenuseid, sh majutust ja toitlustust. Spaad omakorda liigituvad ravispaadeks, mis on mõeldud neile, kes vajavad teatud leebemaid (mitte kirurgilisi ja keerukaid) raviprotseduure ja taastusravi; spaadeks, kus külastajatele pakutakse lõõgastavaid ja tervistavaid hoolitsusi ja tegevusi, iluprotseduure jms, ja veel heaoluspaadeks, mis eristuvad spaadest luksuslikemate tingimuste, personaalsema teeninduse ja kõrgema hinna poolest. (Global Spa Summit, 2010, 2011; Hall, 2011; Smith, Puczko 2008).

Heaoluturism (*wellness tourism*) on reisimine füüsilise, vaimse ja hingelise heaolu parendamise ja säilitamise eesmärkidel, kasutades heaoluturismitooteid ja -teenuseid.

Heaolukontseptsiooni (*the wellness concept*) ja sõna *wellness* (kombinatsioon sõnadest *well-being* ja *fitness*) loojaks oli Ameerika psühholoog Halbert Dunn 1959. a. Tänapäevaks on *wellness* (heaolu) laialdaselt kasutatav mõiste füüsilise, vaimse ja hingelise tervise kohta. Mõiste on ülipopulaarne nii asjatundjate kui ka avalikkuse seas, samas defineeritakse seda väga mitmel moel. Ühtse arusaama puudumine on tihtipeale suurt segadust tekitav. (Global Spa Summit 2011, 212; Wellness Tourism Worldwide, 2011; Smith & Puczko, 2008; Nahrstedt, 2004 jt)

Käesoleva töö seisukohast on oluline mõista vahet personaalse heaolu (*personal wellness*) käsitluste ja heaoluettevõtluse (*wellness business*) vahel. Inimeste personaalse terviseteadlikkuse kasv, (sh vastutamine oma tervise eest, soov tunda end hästi, ennetada haigusi ja vananemist jne) on kaasa toonud tohutu kiirusega kasvava nõudluse terviseturismitoodete ja -teenuste, sh heaoluturismitoodete ja -teenuste järele, st, terviseturism, sh heaoluturism on muutunud suureks äriks. (Pilzer, 2007). Samas saab iga inimene ise iga päev teha midagi oma tervise heaks ja heaolu suurendamiseks, selleks pole ilmingimata vajalik reisimine ja / või terviseturismitoodete ja -teenuste kasutamine. (Travis ja Ryan, 2004)

Smithi ja Puczko (2008) defineerivad heaoluturismi ka kui aktiivset protsessi, milles inimesed muutuvad teadlikumaks ja püüavad teha paremaid otsuseid parema elukvaliteedi saavutamiseks. Global Spa Summit (2011, 2010) järgi hõlmab heaoluturism inimesi, kes reisivad erinevatesse kohtadesse selleks, et oma isikliku tervise ja heaolu eest ennatlikult hoolt kanda, nad otsivad harmoonilisi, unikaalseid ja autentseid elamusi ja hoolitsusi, mida neil kodus pole võimalik kogeda.

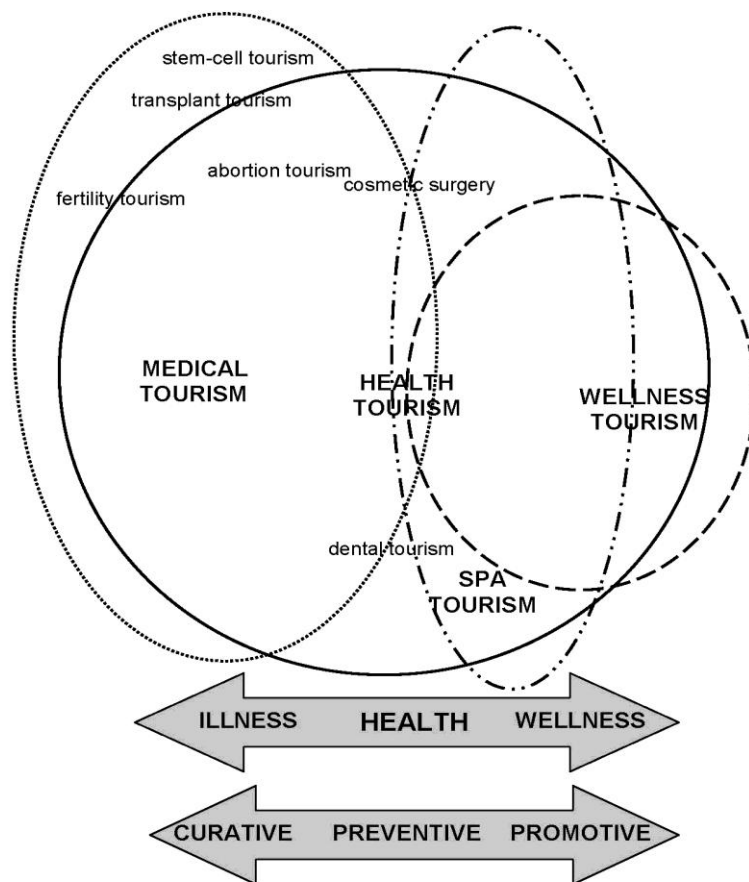
Heaoluturismi peamine eesmärk on saavutada, soodustada või hoida maksimaalselt head tervist ja heaolutunnet, olla proaktiivne avastamiseks uusi mooduseid, kuidas propageerida tervislikumat ja vähem stressirohket elustiili. Heaoluturist soovib leida tasakaalu ja harmooniat. Heaoluturismiga seostub heaolu, õnnelikkus, elukvaliteet, tavad ja religioossed tõekspidamised. (What is wellness travel, 2012; Smith & Puczko 2008; Müller ja Kaufmann, 2000) Heaoluturistid ööbivad erilistes hotellides, ootavad kõrgel tasemel professionaalset teenindamist ja kogemustega ja personaalset hoolitsust.

Nad nõuavad laiaulatuslikku teenustepaketti (heaoturismitoodet), mis sisaldaks lisaks eeltoodule füüsilist treeningut, iluhooldust, tervislikku toitumist, lõõgastust, meditatsiooni, vaimseid tegevusi ja personaalset konsultiooni. Terviseturismi ja heaoturismi ei tohiks pidada sünonüümideks. Heaoturism on üks osa terviseturismist ja üldjuhul eeldatakse heaoturistide poolt heaoturismitoodete ja -teenuste pakujatelt luksuslikku majutust, väga head toitu, kõrget professionaalsust ja personaalset teenindamist.

Terviseturismi alavormide, sh ravi-, tervishoiu-, spaa- ja heaoturismil, on palju ühiseid tunnused, samas on neil aga ka mitmesuguseid erinevused. Nende turismivormide olulisemaks ühiseks tunnuseks on reisimine teise piirkonda eesmärgiga tervist säilitada või parendada. Erinevused on aga ravi-, spaa- ja heaoturistide kitsamates eesmärkides, samuti neile pakutavates terviseturismitoodetes ja -teenustes. Terviseturism on neist kõige üldisem mõiste, hõlmates kõiki teisi tervisega seotud reise, samas keskendub raviturism mingi tervisehäda lahendamisele, spaaturism eelkõige lõõgastumisele ja heaoturism inimese harmoonia hoidmisele või saavutamisele.

Raviturism võib sisaldada endas kliinilisi protseduure ja kirurgiat, heaoturism on ennekõike mõeldud tervise ja hea enesetunde säilitamisele läbi personaalsete ja meeldivate hoolitsuste. Raviturism on suunatud eelkõige haiguste ravimisele, heaoturism eelkõige haiguste ennetamisele. Nende kahe vahele mahub spaaturism, mida omakorda võib jaotada mitmeti. Mõista ja arvestada tuleb, et ravi vajaval ravituristidel on teistsugused ootused ja vajadused, kui lõõgastust otsival spaaturistil. Samas võib terviseturistil olla soov mõlemaks ning selliseid võimalusi pakuvad ravispaad. Teadlikud heaoturistid peatuvad tavaliselt kõrgetasemelistes spaahotellides, kus võimalik saada personaalset teenindamist ning kasutada erinevaid healuspaa-teenuseid, et lasta kehal kosuda ja tunda ennast jälle värskena. (Smith, MacLeod, Robertson 2010)

Hall (2011) selgitab joonise 1 toel, kuidas on terviseturism, ravi-, spaa- ja heaoturism omavahel seotud. Ta esitab neid kontiinumina, näidates teekonda healust haiguseni ja haiguste ennetamisest ravile orienteeritud lähenemistele. Joonis näitab, et terviseturismi alavormid ei ole kastistunud ja üksteisest isoleeritud, vaid pigem just otseses omavahelises seoses. Jooniselt 1 on selgelt näha, et terviseturismi ei saa seostada vaid ühe valdkonnaga (nt raviturismiga), vaid see jaguneb paljudeks erinevateks ja tihtipeale omavahel seonduvateks terviseturismi alavormideks. Joonisel 1 ongi näha erinevate terviseturismivormide erinevus, piiritletus ning samas ka omavaheline kattuvus, samuti selgitab joonis, millal on tegemist ennetuse ja mil juba raviga. Joonise 1 ülemises sektsioonis on näited sellistest terviseturismi alavormidest nagu aborditurism ja rakutüve paigaldamise turism. Siit ilmnevad ka mitmed vägagi keerukad eetilised ja poliitilised probleemid, mis seonduvad terviseturismiga.

Joonis 1. Terviseturismi alavormide vahelised seosed. Allikas: Hall, (2011, 4–5)

Kõik terviseturismi valdkonnad ja alavormid on seotud inimese tervise eest hoolt kandmisega ja inimese elukvaliteedi parandamisega. Samuti on ühine tunnuseks see, et terviseturistide poolt otsitakse terviseturismitooteid ja -teenuseid, mis pole kodukohas kas kättesaadavad või / ja millele kulutatud raha oleks seda väärt.

Eesti turismiasjaliste ja välisekspertide arvamused terviseturismiga seonduvatest mõistetest. Intervjuude käigus terviseturismiga seonduvate mõistete kohta otseselt küsimust ei esitatud, seetõttu võib üht-teist välja lugeda n-ö ridade vahelt. Eesti turismiasjaliste intervjuude põhjal on alust arvata, et mõisted terviseturism, raviturism, tervishoiuturism, spaaturism ja heaoluturism on segi nagu pudru ja kapsad. Rääkimata veel mõistetest tervisepuhkus, ravipuhkus, spaapuhkus, heaolupuhkus. Kõige rohkem

räägiti intervjuudes spaaturismist ja seda peeti Eesti turismimajanduse seisukohast äärmiselt oluliseks turismivormiks ning lisati ka seda, et spaaturismi võib pidada pea ainukeseks Eestis aastaringi pakutavaks ja kasutatavaks turismivormiks. Samas läks mõnes intervjuus jutt ka Eestile olulise turismiteema – tervisepuhkuse – juurde, mida enamasti jällegi seostati looduse ja matkaradadega ning aktiivsete tegevustega, mitte turismimajanduse arengu seisukohast oluliste terviseturismitoodete ja -teenustega. Paaris intervjuus püüdis intervjuerija vastust leida ka küsimusele, kas eestikeelne mõiste tervisepuhkus ja ingliskeelne *wellness holiday* (nii nagu on tervisepuhkuse teema inglise keelde tõlgitud) on üks ja seesama. Vastajad ei näinud siin mingit vahet, millest võib järeldada, et arusaamad terviseturismiga, sh heaoluturismiga seonduvatel teemadel on üldiselt veel ebapiisavad. Kõik pannakse n-ö ühte patta ja see on küllastajatele eksitav. Samasugustele tulemustele jõuti 2010. a. välisekspertide seas läbi viidud uuringu tulemustel (Tooman, 2010). Uuringu eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas välisekspertid mõistavad ja kirjeldavad oma arvamusi ja tundeid seoses ingliskeelse *wellness holiday* teema juhendiga, mis on otsetõlge eestikeelse tervisepuhkuse teema juhendist. Uuringu vägagi vastuolulistele tulemustele tuginedes võib öelda, et tõenäoliselt oleks siiski õigem olnud inglise keeles välja minna laiema mõistega *health holiday*, milleks (st tervisepuhkuseks) Eesti on siiski märksa rohkem valmis on kui heaolupuhkuse pakkumiseks.

Heaolupuhkaja (heaoluturisti), kes on valmis oma heaolu nimel ostma heaoluturismitooteid ja -teenuseid ning ka rohkem raha kulutama kui teised terviseturistid, ootused on väga kõrged, ta eeldab selleks sobivat keskkonda, luksuslikku majutust, väga head toitu, suurepärast ja personaalset teenindamist jm. Eestis on veel vähe asutusi, kus seda kõike suudetakse pakkuda. Puhas ja puutumatu loodus, rannad ja matkarajad on kahtlemata lisaväärtus, aga need sobivad hästi ka neile, kes reisivad omapäi, ega hooligi teenuste ostmisest. Neil on kindlasti hea olla, aga nad pole heaoluturistid (pigem loodusturistid, matkajad, niisama puhkajad jne)

Välisekspertide intervjuude põhjal võib öelda, et praktiliselt kõigis neis räägiti nii ravi-, spaa- kui ka heaoluturismist, st neid eristati ja peeti võrdväärselt tähtsaks terviseturismi alavormideks. Rõhutati, et terviseturiste ei tohi petta, st pakkuja peab suutma väga selgelt öelda, milliseid terviseturiste nad ootavad ja kellele nende tooted ja teenused kõige paremini sobivad. Mitmes intervjuus rõhutati, et erinevate terviseturistide ootused ja vajadused on erinevad: nt ei soovi heaoluturist viibida haiglat või raviasutust meenutavas keskkonnas (mille kohta annavad sõnumeid ruumid, lõhnad, töötajate väljanägemine, teised küllastajad jne) või lustakas ja lärmakas peredele sobivas spaas. Ravituristi esmane ootus ja vajadus on saada terveks, st talle pole ilmselt nii olulised luksuslikud tingimused, või kui on ja rahakott võimaldab, saab ta valida luksusliku erakliiniku või heaoluravispaa. Spaakülastaja soovib küll lõõgastuda, kuid samas ka lõbutseda ja teistega suhelda, neile võib heaoluspaa tunduda igav ja mõttetult kallis.

Töö teostajate ettepanekud terviseturismiga seonduvate mõistete defineerimiseks on esitatud töö lisas 5.

3.3. Miinimumnõuded asutusele, kes pakub terviseturismitooteid

Teoreetilised käsitlused. Terviseturism on muutumas üha populaarsemaks ning nõudlus terviseturismitoodete ja -teenuste järele kasvab iga aastaga. Üha rohkem on ka asutusi, kes soovivad end turundada terviseturismiasutustena. Selleks, et küllastajatel kergem otsustada ja pakkujatel selgem, mida neilt oodatakse, et väärida terviseturismiasutuse nimetust, olekski mõistlik sõnastada (kokku leppida) teatud miinimumnõuded, millele peaksid terviseturismiasutused vastama.

Kõige tuntumaks terviseturismitoodete ja teenuste pakkujate kategooriaks on spaad. Kuid kas kõik spaad pakuvad terviseturismitooteid ja -teenuseid või lihtsalt spaatooteid ja teenuseid? Kas päevaspaa, mis teenindab eelkõige kohalikke elanikke, kui mille teenuseid võivad soovi korral osta ka sise- või välituristid, on terviseturismiasutus? Või millisel juhul võiks ta seda olla?

Rahvusvaheline Spaaliit (International Spa Association, ISPA) defineerib spaasid kui asutusi, mis pakuvad mitmesuguseid inimeste heaolu suurendavaid ja hinge, vaimu ja keha kosutavaid professionaalseid teenuseid (*Spas are devoted to enhancing overall well-being through a variety of professional services that encourage the renewal of mind, body and spirit*). ISPA liigitab spaasid järgmiselt:

- Klubispaa: esmane eesmärk on treening, spaateenuseid pakutakse päeval kasutamiseks.
- Kruiisilaevaspaa: majutus ja toitlustus laevas, treeningud, mitmesugused spaateenused laeval.
- Päevaspaa: spaateenuseid pakutakse päeval ehk ilma ööbimiseta.
- Sihtkohaspaa: kohapealne majutus, toitlustus, spaateenused, harivad programmid, treeningvõimalused, et parendada külaliste elustiili ja tervislikku seisundit.
- Ravispaa: pakub kombineeritud spaateenuseid ning ka tava- kui ka täiendavaid teraapiaid ja ravi, et tagada oma klientidele heaolu ja arstiabi üheskoos
- Mineraalveespaa: traditsiooniline spaa, kohapeal asuva mineraal-, termaal- või merevee ravitsuste ja hoolitsustega.
- Kuurort- ja spaahotell: majutus, toitlustus, treeningud, mitmesugused spaateenused, mis asuvad kuurortis või spaahotellis.

Nagu näete, on teatud spaaliikide juures esile toodud majutus ja toitlustus, teiste puhul mitte. Terviseturismitoodete pakkujalt oodatakse ka majutuse ja toitlustusvõimaluste palumist. Seega – kui nt päevaspaa arendab koostöös naabruses asuva majutus- ja toitlustuskohaga välja sellise tootepaketi, kus pakutakse ka majutust ja toitlustust, on ilmselgelt juba tegemist terviseturismitootega.

Samasugused küsimused tuleks esitada ka mitmete teiste teenustepakkujate osas. Kas ilusalong, kus pakutakse mitmesuguseid kosmeetika- ja iluteenuseid, on ka terviseturismiasutus? Kas golfi- või ratsutamiseskus on terviseturismiasutus? Kas loodusmatku pakkuv asutus on terviseturismiasutus? Jne.

Käesoleva töö ettevalmistamisel ei olnud veel jõustunud Majandus- ja kommunikatsiooniministri määrus (eelnõu 25.01.2012. a.): Nõuded majutusettevõtetele (turismiseaduse § 19 lõike 4 alusel), milles sätestatakse nõuded, mis peavad olema täidetud, kui ettevõtte soovib oma nimes lisada sõna spaa: Majutusettevõtte nimes, tähistuses ja majutusettevõttes pakutavate teenuste müügiks pakkumisel ning müügil võib kasutada sõna „spaa“, kui majutusettevõttes pakutakse vähemalt järgmisi teenuseid:

- kaks massaaži teenust erinevate meetodikate alusel;
- kaks erinevat veehooldust või basseini kasutamise võimalus;
- saunateenus (vähemalt 6-kohaline saun);
- kaks erinevat ilu- ja isikuteenust, mis ei ole saunateenus, sotsiaalministri 20.12.2000. a. määruse nr 86 „Tervisekaitse nõuded ilu- ja isikuteenuste osutamisele“ tähenduses või taastusravi tervishoiuteenuste osutamine „Tervishoiuteenuste korraldamise seaduse“ tähenduses.

Loodetavasti see määrus jõustub ning seejärel tekib kohe uus küsimus, kas samasugused nõuded peaksid kehtima ka mistahes terviseturismiasutuse kohta või kuidas tuleks nendega arvestada, kui terviseturismitoote pakkujana ei nähta vaid paasid?

Kuna terviseturism hõlmab spaaturismi kõrval ka raviturismi, siis on vajalik määratlada ka see, millised raviasutused (lisaks ravispadele) on ka terviseturismiasutused. Arengufondi raportis „Tervishoiuteenused 2018. Eesti tervise- ja heaoluteenuste ekspordivõimalused (2010)“ märgitakse, et tervishoiuteenuste eksport võimaldab hea koostöö ja läbimõeldud strateegia korral kodumaisel (sh riiklikul) tervishoiusüsteemil teenida lisaraha ning selle kaudu parandada võimalusi ka oma elanike teenindamiseks. Eestis on tervishoiuteenustel hea sisu, kuid puudub teenuse atraktiivne esitlemine ja müük välismaalastele. Enamik uuringus osalejaid nõustus, et Eesti arstide tase on hea, ent teenuseid ei ole osatud piisavalt hästi pakendada, et see välismaalt kliente Eestisse meelitaks. Siia tuleks juurde lisada, et ebapiisav on ka tervishoiuturismitoodete arendus (kompleksne toode, turistidele vajalikku ööbimist, toitlustust, teenuseid ja tegevusi sisaldav pakett).

Raporti (Arengufond, 2010) põhjal on Eestis suhteliselt hea ekspordipotentsiaaliga valdkonnad diagnostika, hambaravi, ravispaad, plastiline kirurgia, ortopeedia). Uuringu andmetel müüs teenuseid välisklientidele kolmandik tervise- ja heaoluteenuste osutajatest, sealhulgas lisaks spaadele haiglad, polikliinikud ja hambaraviasutused. Samas pakuvad neist terviklikke raviturismitooteid vaid vähesed. Raviteenuste ekspordi olukorra ja potentsiaali võib kokku võtta järgmiselt.

- Kõige olulisemad eksportijad on ravispaad. Ravispaadele on Eestis kehtestatud järgunõuded. Kokku on Eestis 10 ravispaad: Toila, Viimsi Spa, Laine, Fra Mare, Värskä, Viking, Estonia, Tervis, Tervise Paradiis ja Pühajärve spaa, neist seitse omavad ka vastavat Eesti Spaaliidu järku.
- Hambaraviteenuseid pakuvad välismaalastele aktiivselt 4–5 kabinetti Tallinnas (nt võib tuua Kliinik32, Viru Hambakliinik, Eurodent ja CityMed). Lisaks pakub aktiivsemalt välismaalastele hambaraviteenuseid Pärnu Hambakliinik, kes teeb koostööd Pärnu spaadega.
- Plastilise kirurgia teenuste pakkumisega välismaalastele tegelevad mõned väikesed kliinikud Tallinnas, Tartus ja Pärnus (nt Clinica, Villa Medica)
- Ortopeedia erialal toimub ka praegu Eestis teenuse eksport, kuid selle maht on väike ning eraldi müügitegevust välismaalastele on proovinud vaid vähesed, näitena võib tuua Villa Benita, kus tegeldakse nii hooldusravi kui ka hooldekodu teenuse pakkumisega nii Eesti kui välisklientidele.
- Taastusravi täna (märkus: tervishoiuasutuses) raviteenuste ekspordis olulist rolli ei mängi.
- Viljaturavil on keskmiselt 5–10% paaridest olnud välismaalt.
- Silmaravi osas on Ida-Tallinna Keskhaigla Silmakliinik kujunenud silmakasvajate ja silmakoopapatoloogiate ravikeskuseks Balti riikides.

Eesti tervishoiuteenuste ekspordi kasvuvõimalused on kõige kiiremini realiseeritavad turismi, heoluteenuste ja raviteenuste vahelise sünergia suurendamise teel. Strateegia vundamendiks on Eestit külastav arvestatav välisturistide voog, millele on võimalik üles ehitada heoluteenuste ja suurema lisandväärtusega raviteenuste pakkumist. (Arengufond, 2010)

Terviseturismiasutuse määratlemist hõlbustaks arusaam, et **turismiasutus peab olema suuteline pakkuma teenuseid, mis on turistidele vajalikud**. Kuna turist on ööbimisega külastaja, siis vajab ta eelkõige majutus- ja toitlustusteenuseid. Kui on tegemist terviseturismiga, siis on tegemist ikkagi turistidega (terviseturistidega), kes samamoodi vajavad majutust ja toitlustust, kuid lisaks vajavad spetsiifilisi terviseturismile omaseid teenuseid ja tegevusi. Kirjandusallikates põhjal seonduvad terviseturismiasutustele esitatavate nõuetega mitmesugused väga olulised teemad. Nõudeid terviseturismiasutustele tuleks vaadelda mitmest aspektist, sh terviseturisti teavitamise ja talle turundamise vaatenurgast ning kvaliteedijuhtimise vaatenurgast. (Smithi & Puczko, 2008; Global Spa Summit; 2011 & 2010; Barre ja Barre ja Taggart, 2005 jt)

- **Terviseturisti seisukohast** on tal vajalik saada kinnitust, et asutus pakub talle öömaja, süüa, vajalikke teenuseid ning huvipakkuvaid tegevusi. Tõenäoliselt vajab terviseturist teavet ka selle kohta, milline on asutuse hoonete, ruumide ja rajatiste ja teeninduse tase. Terviseturisti huvitab ka terviseturismiasutuse vastavus lubatule, mille kohta vähemalt otsuse langetamise eel annavad teavet

asutusele omistatud tunnistused või märgised (tärnid, liik, ökomärgised jms). See on asja nii öelda turunduslik aspekt ning käesolevas töös keskendutakse eelkõige sellele.

- **Kvaliteedijuhtimise seisukohast** on teine, aga veelgi tähtsam küsimus seonduv sellega, millised nõuded on riigis kehtestatud asutustele, kes inimesi teenindavad ja veelgi olulisem – millised on nõuded asutustele, kus tegeletakse inimestele ühe kõige elulisema teema – tervisega. Siinjuures tuleb terviseturismiasutuse määratlemisel ja liigitamisel arvesse võtta riigis kehtivat seadusandlust (nt ravispaal peab olema olema haiglavälise arstiabi osutamise litsents, meditsiinipersonalil peab olema vastav haridus jne), keskkonnasõbralikku majandamist, ümbruskonna heakorda, nõudeid tervisliku toidu osas, nõudeid, millele peavad vastama teenuste pakkumiseks mõeldud hooned, ruumid, rajatised ja seadmed ning töötajad, kes terviseteenuseid osutavad (arstid, füsioterapeudid, massöörid, kosmeetikud, treenerid jne), millised on nõuded külastajatel teenindamisel, nõustamisel, teavitamisel, harimisel jne, millised on erinõuded laste teenindamisel jne.

Barre jt (2005) toovad oma uurimuses eriti esile seda, et terviseturismiasutustes peab olema väga professionaalne personal. Nad märgivad ka seda, et kui spaal endal majutusvõimalused puuduvad, siis tuleb terviseturistidele seda pakkuda koostöös majutuse pakujatega. Uuring on teostatud Kanadas ning puudutab eelkõige terviseturismi arenguvõimalusi Kanadas, kuid sellest võib leida ka mõtte, et spaad võib pidada terviseturismiasutuseks, kui vähemalt 10% käibest tuleb turistidelt.

Terviseturismiasutuste poolt pakuvad terviseturismitooted ja -teenused peavad vastama terviseturistide ootustele ja vajadustele füüsilise vormi parandamiseks, tervislikuma eluviisi edendamiseks, tervisliku toidu saamiseks, aga ka tervislike toitumisharjumuste arendamiseks jne. Terviseturismiasutustelt oodatakse, et neis pakutakse traditsioonilise ravi kõrval alternatiivseid teraapiaid, haigusi ennetavaid teenuseid ja tegevusi, võimaldatakse ja õpetatakse maandama stressi jne. Terviseturistid soovivad saada hästi läbimõeldud, samas aga paindlikkust võimaldavaid terviseturismitooteid (pakette), sh pakette, millistesse on kombineeritud ka mitmesuguseid teenuseid ja tegevusi, mis seonduvad terviseturistide teisaste eesmärkidega (tutvuda kohaliku kultuuri, looduse, vaatamisväärsuste, sündmusega, harrastada huvipakkuvaid tegevusi (matkata, ratsutada, mängida golfi, nautida kultuuri- või spordisündmusi jne)

Selleks, et terviseturismitooteid (pakette) ja -teenuseid pakkuda, vajavad terviseturismiasutused mitmesuguseid **ehitised** ja **hooneid** (*building*), **ruume** (*room*) ja **rajatisi** (*facility*). Tihtipeale samastatakse neid mõistega toode (turismitood, terviseturismitood), see on aga vää arusaam. Hooned, ruumid ja rajatised on vajalikud selleks, et turismitooted pakkuda. Nende arvust, kvaliteedist, disainist ja paljust muust sõltub suurel määral terviseturismitoodete kvaliteet ja seega tuleb neid käsitleda vajalike

vahenditena, mis teevad võimalikus terviseturismitoodete ja -teenuste pakkumise. Need iseenesest ei ole terviseturismitooted. Terviseturismirajatiseks saab spordirajatise (tennise- ja golfiväljakud, treeningssaale), ratsutamiseskusi, basseini jm pidada siis, kui nende põhikülastajaks on terviseturist ja neile pakutakse tervikliikku terviseturismitoodet. See võib toimuda ka koostöös. Iisalong, tervisekeskus, kliinik jne iseenesest ei ole terviseturismiasutused, need võivad seda olla, kui suudavad pakkuda tervikliikku terviseturismitoodet. (Bushell, Sheldon 2009; Smith & Puczko 2008)

Eesti turismiasjaliste ja välisekspertide arvamused, millised peaksid olema miinimumnõuded terviseturismiasutustele olid huvipakkuvad, samas vastuolulised. Intervjueeritud Eesti turismiasjaliste arvamused jaotusid kahte gruppi. Suuremat neist esindasid peamiselt spaade esindajad. Nende arvates peab terviseturismiasutustes olema professionaalne personal, et suudetaks pakkuda asjakohast ja õiget raviteenust. Raviteenuste ja hoolitsuste valik peaks olema rikkalik, terviseturismitooteid pakkuv asutus ei saa tugineda vaid mõnele üksikule protseduurile. Vajalikuks peeti basseini ja muude veeprotseduurideks vajalike vahendite olemasolu, sest väga paljud tervendavad protseduurid käivad just läbi vee. Terviseturismiasutusel peavad olema korralikud toad majutuseks, kus oleks hea magada ja puhata protseduuride vahelisel ajal. Menüü peab olema tervislik ja mitmekülgne ning arvestama inimeste erivajadustega. Märkiti ka seda, et oluline on terviseuuringute, protseduuride, hoolitsuste ja tegevuste mitmekesisus ja nende teostamiseks vajalike ruumide piisavus. Mitu intervjueeritavat leidsid, et terviseturismiasutustele tuleb sätestada ka personali võõrkeelte oskuse nõuded. Avaldati arvamust, et terviseturismiasutus peaks saama vastava rahvusvahelise tunnistuse (nt European Public Health Association), kasutama ökotooteid ja propageerima tervislikku elustiili. Intervjueeritavate poolt rõhutati vajadust terviseturismiasutuste spetsialiseerumiseks, kõike ei saa hästi teha, ei pea tegelema kõigega.

Teise rühma esindajad olid arvamusel, et terviseturismiasutuseks võib olla iga ettevõtte, mis pakub külalistele tervislikke teenuseid, tegevusi ja keskkonda. Lisati, et kõik, mida terviseturismiasutused pakuvad, peab olema tervislik, kvaliteetne, turvaline, soodsa hinnaga ja positiivseid emotsioone tekitav.

Välisekspertidest enamus tõid miinimumnõuetena välja nõuded, et terviseturismiasutus peab pakkuma mugavat ja head und võimaldavat majutust, tervislikku toitlustust, asjakohaseid raviseid, lõõgastavaid hoolitsusi, tervistavaid tegevusi ja personaalset konsultatsiooni. Lisaks sellele arvati, et sellised nõuded oleks mõistlik määratleda eelkõige selleks, et külastajatel oleks kergem orienteeruda tohutuse turismitoodete ja -teenuste pakkumiste rägastikus. Kõige tähtsamaks pidasid välisekspertid aga seda, et

- terviseturism oleks riiklikult väga hästi reguleeritud;
- oleksid olemas head seadused, mis reguleerivad tervise ja turvalisusega seonduvat;
- oleksid välja töötatud ja rakendatud personalile esitatavaid nõudeid,

- olemas oleksid vastavad kontrollimehhanismid;
- oleks olemas terviseturismiasutuste kvaliteedi- ja järgusüsteem;
- järgitaks reklaamiseadust ja ei lubataks seda, mida täita ei suudeta

Töö teostajate ettepanekud miinimumnõuetest terviseturismiasutustele. Tuginedes teoreetilistele käsitlustele, teostatud uuringutele ning individuaalsetele ja rühmatöödele, leiti töö teostajate poolt, et mõistlik oleks terviseturismiasutustele seada järgmised miinimumnõuded:

1. Majutusvõimaluste olemasolu;
2. tervisliku toidu pakkumine kolm korda päevas;
3. vähemalt kolme erinevat liiki terviseturismiteenuse (raviteenuse, hoolitsuse, iluteenuse vms) pakkumine ja vastavate ruumide olemasolu;
4. vähemalt kolme erineva tervisliku ja juhendatud tegevuse (saali või -veetreening, jooga, kepikõnd vms) pakkumine ja vastavate ruumide olemasolu;
5. professionaalse ja personaalse tervisenõustamisteenuse pakkumine.

Miinimumnõuete sõnastamisel võeti arvesse seda, et terviseturismiasutused ei pruugi olla vaid spaahotellid. Nende miinimumnõuete täitmine oleks jõukohane ka nt tervishoiuasutustele, majutusettevõtetele, tervisekeskustele jt, kes soovivad areneda terviseturismiasutuseks ning näevad oma külastajatena terviseturiste.

Miinimumnõuetele lisaks saab iga terviseturismiasutus teha palju oma toodete ja -teenuste konkurentsivõime suurendamiseks – arendada ja mitmekesistada teenuseid, pakkuda lisavõimalusi, lülitada terviseturismipakettidesse meelelelutust, vaatamisväärsuste, looduse ja kohaliku kultuuriga tutvumist, mitmesuguseid tegevusi väljapool asutust (golf, tennis, matkamine, ratsutamine jne).

Kindlasti on terviseturistile tähtis ka see, millist tüüpi terviseturismiasutusega on tegemist (nt ravisaahotell, spaahotell, heaoluspaahotell, kliinik, hotell) ja millistele kvaliteedikriteeriumidele terviseturismiasutus vastab (nt kolme täрни ravisaahotell, nelja täрни spaahotell jne), seega järgusüsteem. Eesti Spaaliidu initsiatiivil on välja töötatud spaade järgusüsteem, see on rakendunud ravispaade osas. Spaaliidul oleks vaja nuputada, kuidas motiveerida kõiki spaasid järku omandama. Samas, kui otsustatakse, millised miinimumnõuded seatakse terviseturismiasutustele, muutub oluliseks ka see, millised tunnistused peaksid neil olema kinnitamaks, et nad on pädevad pakkuma terviseturismitooteid ja -teenuseid.

Lisaks sellele oleks hädavajalik välja töötada terviseturismiasutuste kvaliteedijuhtimise süsteem (või seada kohustuslikuks nõudeks turismiettevõtete kvaliteediprogrammi läbimine). Terviseturismiasutustel on kanda väga suur vastutus inimeste tervise eest

hoolitsemisel ning terviklikul kvaliteedil on siinjuures kanda määrava tähtsusega roll. Terviseturismiasutused peavad teadma riske, mis seonduvad inimese tervisega tegelemisel ning vastutama, kui asutuse töötajate poolt tehakse vigu või ebapädevaid otsuseid, ei arvestata külastaja teenindamisel tema tervislikku seisundit ja ei lähtuta tema personaalsetest vajadustest.

Käesoleva töö ettevalmistamise käigus kerkisid üles ka küsimused, kas ja millistel tingimustel võib näiteks maamajutusettevõtte olla ka terviseturismitoodete pakkuja. Vaatluse alla võeti nt Maria Talu Pärnumaal, kes pakub oma külalistele majutust, maatoitu, kahte erinevat sauna (suitsu- ja Soome saun), massaažiteenuseid ja mitmesuguseid tervistavaid ja juhendatud tegevusi (nt ratsutamine, matkamine jm). Pakutakse mitmesuguseid turismitooteid (pakette), millest terviseturismitoodete hulka võiks näiteks lugeda Talurahvaspaa paketi. (Maria Talu, 2012).

Arutelu all oli ka küsimus, et kui nt reisikorraldaja pakub tervikliku terviseturismitoote paketti (majutus, toitlustus, teenused, tegevused, lisavõimalused, lisaks veel transporti jt reisiteenuseid jne), kas ta on sel juhul määratletav ka terviseturismiasutusena? Kas osavõtjate tervise parandamise eesmärgil paastulaagrit (kus pakutakse majutust, paastutoitu (vett), teenuseid, tegevusi, juhendamist) korraldav asutus on terviseturismiasutus?

3.4. Miinimumnõuded terviseturismitoodetele

Teroetilised käsitlused. Turismitoodet on kirjeldatud kui sulamit erinevatest tegevustest, millest turist oma reisi jooksul osa võtab. Sihtkoha turismitoote ehk külustuselamuse hulka kuuluvad lisaks paljudele teistele komponentidele teed ja tänavad, valgustus, heakord, kohalike elanike suhtumine ja palju muud. Kliendi vaatenurgast on turismitoode terviklik kogum kõigest, mida ta reisil olles kogeb. Turismitoode tugineb füüsilistele, emotsionaalsetele ja elamuslikele elementidele ning viisile, kuidas neid külastajale pakutakse. Turismitoode põhineb puhtal keskkonnal, kohaliku kultuuri ja kogukonna positiivsel esitlemisel ning pakub külastajale midagi unikaalset. (Tooman, 2010; Tooman ja Müristaja, 2008; Adejuwon, 1993).

Turismitoode on organiseeritud toode, mis koosneb tavaliselt mitmesugustest teenustest: transpordist, majutusest, toidukordadest, sündmustest, vaatamisväärsustest ja tegevustest, aga ka infrastruktuurist, külalislahkusest, atmosfäärist ja teistest raskesti hoomatavatest komponentidest. Kõiki turismiteenuseid saab müüa kas iseseisva teenusena või pakulina. See tähendab, et turismiettevõtteid, aga ka paljud seonduvad ettevõtteid ja organisatsioonid on vastastikusel sõltuvuses. Igaüks neist piltlikult öeldes „toodab” osa terviklikust reisikogemusest ja külustuselamusest ehk teisisõnu osa turismitoodest. Tihtipeale vaadeldakse turismitooteid vägagi lihtsustatult ega mõisteta,

mis on vajalik selleks, et üldse saaks rääkida turismitootest kui niisugusest. (Tooman, 2010)

Terviseturismitoote puhul on väga oluline, et toode oleks orienteeritud terviseturistile. Terviseturismitoode on kombinatsioon turistile vajalikest põhiteenustest (majutus, toitlustus), tervise säilitamise ja parendamisega seotud turismiteenustest, ravidest, hoolitsustest, tegevustest, elamustest ja kogemustest. Terviseturismitoode on terviklik külastuselamus, mis koosneb erinevatest tervise säilitamisele ja parendamisele suunatud toodetest ja teenustest, mida külastaja, kelle peamine eesmärk on tervise eest hoolitsemine, oma reisi ajal tarbib (Hall, 2011; Hall, 2003.). Terviseturismitooted võivad sisaldada tavapäraseid raviteenuseid, lõõgastavaid hoolitsusi, traditsioonilist Aasia tervistavat kunsti, holistilist tervendamist, vaimu rikastavaid tegevusi, füüsilise vormisoleku parendamist ja palju muud. (Wellness Tourism Worldwide, 2011).

Terviseturismitoote arendamisel tuleks aluseks võtta eelkõige see, et toode on suunatud turistile, st inimesele, kes viibib vähemalt ühe öö kodunt eemal, seega vajab majutust ja toitu. Terviseturismi seisukohalt peab terviseturismitoode sisaldama tooteid ja teenuseid, mille aitavad on terviseturistil oma tervist parendada ja selle eest hästi hoolitseda. Tervist parendavate teenuste pakkumiseks on tulenevalt teenuse iseloomust vaja spetsiaalseid ruume (näiteks ravikabinetid, ujula või basseiniga ruum, treeningisaal, saunad, massaaži- ja iluteenuste kabinetid jne) või eraldatud paika looduses (näiteks rannas asuvad massaažitelgid Tai Kuningriigis). (Smith & Puczko 2008)

Eesti turismiasjaliste ja välisekspertide arvamused, millised peaksid olema miinimumnõuded terviseturismitoodetele. Eesti turismiasjaliste arvamused jäid üpris üldsõnalisteks. Kõik rõhutasid, et terviseturismitoode peab olema tervislik. Kuna eelmistele küsimustele vastamisel (mis on terviseturism ja kes on terviseturist), valguti väga laiali, siis samamoodi seinast-seina tootena vaadeldi mitmete vastajate poolt ka terviseturismitoodet – nt sisaldab eelkõige aktiivseid tegevusi, sh looduses matkamist, ujumist, sauna, lõõgastavaid tegevusi, aga ka nt randa(!). Üle poole vastajatest, eelkõige spaade esindajad, tõid esile, et terviseturismitoode on pakett, mis peab sisaldama majutust, toitlustust ja tervise säilitamist ja parendamist toetavaid raviseid ja hoolitsusi. Teine pool oli arvamusel, et terviseturismitooteid võib pakkuda iga ettevõtte, mis pakub külalistele tervislikke teenuseid. Väita võib ka seda, et mitmed vastajatest ei teinud vahet mõistetel terviseturismitoode ja terviseturismiteenus, st jäi mulje, et arvataksegi, et need tähendavad üht ja sedasama. Segi aeti ka terviseturismitoote ja selle pakkumist toetavate tegurite mõisted, nt pakuti mitmes vastuses, et rand ja matkarada on terviseturismitooted. Kokkuvõttena võib öelda, et kõikide vastajate arvamuste põhjal tõusid pinnale järgmised nõuded, mida terviseturismitoode peaks sisaldama: majutus, toitlustus, ravid, hoolitsused, tervislikud tegevused. Nõustamist ja juhendamist mainiti mõnel korral.

Välisekspertid rõhutasid, et tervis tähendab inimese täielikku kehalist, vaimset ja sotsiaalset heaolu, mitte ainult haiguse või puude puudumist, seega peaksid terviseturismitooted moodustama keha, hinge ja vaimu turgutava tasakaalustatud kombinatsiooni. Terviseturismitoote disainimisel ja pakkumisel tuleb eeltoodud arvesse võtta. Ka need terviseturismiasutused, kes on orienteeritud peamiselt ravituristide teenindamisele, peaksid pakkuma tasakaalustatud pakette, mitte vaid ravisid. Esile toodi ka seda, et terviseturismitooted peaksid olema inimesi harivad ja sisaldama personaalse nõustamise komponenti. Mitmed eksperdid märkisid, et miinimumnõuded terviseturismitoodetele võiksid olla küll, see võimaldab kõigil, nii küllastajatel kui ka pakkujatel paremini mõista, milline toode üldse on terviseturismitoode. Enamus pakkus, et terviseturismitoode peaks sisaldama majutust, toitlustust, ravisid, hoolitsusi ja personaalset nõustamist. Samas hoiatasid mitmed eksperdid ülereguleerimise ohu eest. Ettevõtjatel peab olema loov, vaba ja paindilik võimalus oma toodete ja teenuste arendamiseks.

Ekspertid märkisid, et turismitoode, sh terviseturismitoode on väga keerukas ja paljudest komponentidest koosnev. Terviseturismitoote (paketi) kirjelduse ja koostisosad saab küll kenasti kirja panna kodulehele või trükisesse, küllastaja vaatenurgast sisaldab terviseturismitoode aga veel palju muud – külalislahkust, teenindustaset, personali professionaalsust, emotsioone ja palju muud raskesti hoomatavat. Kõik see, mis võib mõjutada külalise poolt tajutavat kvaliteeti, tuleb terviseturismitoodete ja -teenuste arendamisel ja pakkumiseks väga hoolikalt läbi mõelda ning tagada.

Ekspertid tõid esile sama küsimuse, millele nad juhtisid tähelepanu ka terviseturismiasutuse miinimumnõuete osas. Asja üks pool on külalisele teada anda, millest terviseturismitoode koosneb, st turundusliku vaatenurgaga. Teine pool on aga see, milleta terviseturismitoodet pakkuda ei saaks ega tohiks – vastavus riigi seadustele, turvalisusnõuetele, keskkonnasäästlikusele, personalile esitatavatele nõuetele, kvaliteedinõuetele jne. Terviseturismitoodete arendamisel ja pakkumisel tuleb kõiki neid asjaolusid arvestada.

Töö teostajate ettepaneku miinimumnõuetest terviseturismitoodetele. Tuginedes teoreetilistele käsitlustele, teostatud uuringutele ning individuaalsetele ja rühmatöödele, leiti töö teostajate poolt, et mõistlik oleks terviseturismitoodetele seada järgmised miinimumnõuded

1. Majutus;
2. vähemalt kaks tervislikku toidukorda päevas;
3. vähemalt kaks erinevat terviseturismiteenust (ravi, hoolitsus, iluteenus vms) päevas;

4. vähemalt üks tervislik ja juhendatud tegevust (saali või -veetreening, jooga, kepikõnd vms) päevas;
5. professionaalne ja personaalne tervisenõustamine.

Lisaks miinimumnõuetele võib iga terviseturismitoode (pakett) sisaldada mitmesuguseid teisi komponente, sh suuremat arvu teenuseid ja tegevusi, ujula ja saunade tasulist, vaba või teatud piirangutega kasutamist jne. Otsustab terviseturismiasutus ise.

Eelpool soovitati, et hädavajalik oleks rakendada terviseturismiasutuste kvaliteedi- ja järgusüsteem süsteem, sest terviseturismiasutustel on kanda väga suur vastutus inimeste tervise eest hoolitsemisel ja terviklikul kvaliteedil on siinjuures kanda määrava tähtsusega roll. Sama kehtib kõikide terviseturismitoodete osas – need peavad vastama kvaliteedinõuetele, olema turvalised, keskkonnasäästlikud ja pakutud kõrgel professionaalsel tasemel. Iga terviseturismitoote komponent peab olema kvaliteetne: majutus peab olema mugav, toit tervislik, ravid ja hoolitsused professionaalsed, tegevused tervislikud ning nõustamine asjatundlik ja personaalseid vajadusi arvestav.

Töö teostajad pakuvad välja järgmised **terviseturismitoodete (pakettide) grupid**:

- **Ravipaketid** (*therapy packages*) on mõeldud terviseturistidele, kes vajavad ravi või leevendust olemasolevatele terviseprobleemidele. Selliste terviseturismitoodete komponentideks on majutus, toitlustus, terviseuuringud ja erinevad ravid, mis määratakse arsti poolt. Ravipaketti võivad kuuluda ka lõõgastavad hoolitsused, samuti aktiivsed tegevused ning sellesse võib lülitada ka teisi terviseturistile huvi pakkuvaid teenuseid ja tegevusi. Ravipakette pakuvad Eestis eelkõige ravispaad, aga ka mõned terviseturismile orienteeritud raviasutused (kliinikud, tervisekeskused jt)
- **Lõõgastuspaketid** (*relaxation packages*) on mõeldud enamasti lühikeseks spaapuhkuseks, mis on samaaegselt ka tõhusaks tervisekosustuseks, peletab väsimust ja stressi ning aitab maandada argipäevapingeid. Lõõgastuspakettidesse kuuluvad majutus, toitlustus, mitmesugused hoolitsused, samuti aktiivsed tegevused ning sellesse võib lülitada ka teisi terviseturistile huvi pakkuvaid teenuseid ja tegevusi. Lõõgastuspakette pakuvad hetkel eelkõige spaad ja heaoluspaad.
- **Aktiivse terviseturismi / -puhkuse paketid** (*active health tourism / health holiday packages*) on mõeldud lõõgastava tervisepuhkuse veetmiseks, kuid sisaldavad ka mitmesuguseid treeninguid ja aktiivseid tegevusi. Aktiivse tervisepuhkuse paketti kuuluvad majutus, toitlustus, mitmesugused lõõgastavad hoolitsused, treeningud ja muud aktiivsed tegevused ning sellesse võib lülitada ka teisi terviseturistile huvi pakkuvaid teenuseid ja tegevusi, nt meelelahutust. Aktiivse tervisepuhkuse pakette pakuvad hetkel eelkõige spaad ja heaoluspaad.

- **Iluhoolitsuste paketid** (*beauty treatment packages*) on mõeldud terviseturistidele, kes soovivad lisaks lõõgastumisele värskendada ja parendada oma väljanägemist. Iluhoolitsuste paketti kuuluvad majutus, toitlustus, mitmesugused iluhoolitsused (nt näohoolitsused, maniküür, pediküür, kehahoolitsused jt) ja vastavad konsultatsioonid. Paketti võivad kuuluda ka mitmesugused lõõgastavad hoolitsused, treeningud ja muud aktiivsed tegevused ning sellesse võib lülitada ka teisi terviseturistile huvi pakkuvaid teenuseid ja tegevusi. Iluhoolitsuste pakette pakuvad terviseturistidele hetkel eelkõige spaad ja heaoluspaad.

Lisaks eeltoodule on terviseturismitooteid võimalik rühmitada veel mitmeti, sõltuvalt küllastajate profiilist, ootustest ja vajadustest ning vastavate terviseturismitoodete pakkumine on Eesti spaahotellides rikkalik. Kui pakette soovitakse turundada terviseturismitoodetena, siis sisaldavad need majutust ja toitlustust. Pakettidese võivad kuuluda mitmesugused lõõgastavad hoolitsused, treeningud ja muud aktiivsed tegevused ning sellesse võib lülitada ka teisi terviseturistile huvi pakkuvaid teenuseid ja tegevusi. Näited:

- **Beebiootel emade paketid** (*maternity packages*) erinevad teistest selle poolest, et hoolitsused ei ole nii intensiivsed ja ka nende kestvus on lühem. Paketid sisaldavad lõõgastavaid veeprotseduure, spetsiaalselt rasedatele väljatöötatud hoolitusi, klassikalist õlavöötme massaaži, erinevaid iluteenuseid ja sobilikku toidumenüüd.
- **Eripakette** (*special packages*) pakutakse välja erinevateks tähtpäevadeks nagu näiteks sõbrapäev, emadepäev, jõulud, aastavahetus jne., samuti pakette, mis on tingitud aastaegade vaheldumisest ning sisaldavad endas konkreetsele aastaajale sobivaid hoolitsusi.
- **Kehakaalu reguleerivad paketid** (*regulation of body weight*) sisaldavad hoolitsusi ja tegevusi, mis aitavad reguleerida kehakaalu
- **Loodulike hoolitsustega pakettides** (*natural spa treatment packages*) kasutakse hoolitsuste läbiviimisel naturaalseid loodulikke vahendeid (nt meresoola, aroomiõlisid, mett, muda jm). Nendega viiakse läbi massaaže, kuivharjamist ning erinevaid keha ja meelt ergastavaid hooldusi.
- **Lõõgastuspaketid** (*relaxation packages*) võimaldavad küllastajatel ennekõike lihtsalt aega maha võtta ja hellitada end erinevate hoolitsustega. Paketid sisaldavad endas ennekõike erinevaid lõõgastavaid massaaže, vanne, sauna ja veekeskuse kasutamist.
- **Meestele mõeldud spaapaketid** (*men's packages*) on spetsiaalselt meestele koostatud terviseturismitooted lihaspingete maandamiseks, elujõu turgutamiseks ja vaimsetest pingetest vabastamiseks. Sisaldavad endas nt massaaži, iluhooldustest maniküüri ja pediküüri.
- **Pakette lastele ja noortele** (*packages for kids and youngsters*) pakutakse vahel ilma ööbimiseta (et neid saaksid kasutada kohalikud lapsed ja noored või ka külalised, kes ööbivad mujal) või siis kuuluvad need teiste pakettide juurde.

Tehakse puhastavad ja niisutavad näohoolduseid, manikööri ja pedikööri, kergeid massaaži.

- **Perepaketid** (*family packages*) pakuvad lõõgastavaid hoolitsusi ja huvipakkuvaid tegevusi nii vanematele kui lastele. Majutuseks pakutakse peretuba.
- **Romantikapaketid** (*romantic packages*) sisaldavad endas lõõgastavaid hoolitsusi ja tegevusi, mida saab kahekesi samal ajal nautida.
- **Salendavad paketid** (*slimming packages*) sisaldavad jääkaineid ja vedelikke väljutavaid ning trimmivaid ja salendavaid hoolitsusi. Olulisel kohal on erinevad massaažid, saunad ja veeprotseduurid
- **Seeniorkaardid** (*senior packages*) on tähtsalt kohal arstlik konsultatsioon ja lõõgastavad ning tervistavad hoolitsused, mis aitavad ennetada haigusi ja organismi tugevdada.
- **Tervisepaketid lastele ja noortele** (*packages for kids and youngsters*)
- **Une parendamise paketid** (*regulation of sleep*) sisaldavad uneuuringuid, konsultatsioone, vajadusel ravi, lõõgastavaid hoolitsusi ja tegevusi, mis aitavad parendada und.
- **Vormisoleku paketid** (*fitness packages*) sisaldavad uuringuid ja arsti või spetsialisti konsultatsioone, mille alusel treening- ja toitumiskavad. Eesmärgiks on turgutada tervist, tõsta füüsilist vastupidavust ja parendada väljanägemist.

Need olid mõned näited terviseturismitoodetest, mida pakuvad Eesti terviseturismiasutused, st eelkõige spaad. Valik on suur ja igal terviseturismiasutusel on võimalik neid juurde luua, samas ka vajadusel n-õ menüüst maha võtta. Terviseturismiasutused võivad pakkuda küllastajatele ka mitmesuguseid täiendavaid terviseturismitooteid lisaks põhipaketile (nt päevapaketti kohalikele elanikele; ilupaketti, mis sisaldab mitut erinevat hoolitsust, pakette lastele ja noortele jne). Terviseturismiasutused saavad toodetesse kombineerida konverentsi- ja seminariteenuseid, koolitusprogramme jne. Terviseturismiasutused võivad luua ka igale külalisele sobiva n-õ **rätsepäätöote** ehk -paketi, võttes arvesse konkreetse kliendi erisoove. Kõiki terviseturismitoodetesse kuuluvaid teenuseid on igaljuhul võimalik soovi korral osta ka eraldi.

3.5. Terviseturismiteenuste rühmad ja terviseturismiteenused

Turismiseadusest (2002) lähtuvalt on turismiteenus 1) reisikorraldaja või reisibüroo poolt reisiteenus osutamine; 2) majutus- ja toitlustusteenuse osutamine; 3) majutusteenuse osutamine; 4) konverentsiteenus osutamine; 5) majutus- ja taastusraviteenus osutamine; 6) giiditeenus, giid-tõlgiteenus ja reisisaateenus

osutamine. Rohkem kui kümme aastat vana seadus vajab hädasti täiendamist, sh turismiteenuste loetelu täiendamisel.

Turismiteenused on turismitoodete koostisosadeks, kuid iga teenus saab eksisteerida ja seda saab osta ja müüa ka turismitoote olemasolust olenemata, st eraldiseisvalt.

Terviseturismiteenuseid on olemas väga palju. Selles peatükis tuuakse esile olulisemad terviseturismiteenuste grupid, lisades näiteid nendesse kuuluvatest teenustest. Lisades 7 ja 8 on esitatud Eesti spaades pakutavate terviseturismiteenuste loetelu. Eesti Spaaliidu (2012) kodulehel on andmed liitu kuuluvate spaahotellide kohta, lisades 7 ja 8 lisatud ka andmed nende spaahotellide kohta, kes spaaliitu ei kuulu.

Terviseturismiteenuseid jaotatakse tihtipeale kaheks suureks rühmaks: **ravid** (*therapeutic procedures*) ja **hoolitsused** (*treatments*) Ravi viitab mõnele konkreetsele haigusele, mille ravimiseks või leevendamiseks protseduur läbi viiakse, hoolitsuste all peetakse enamasti silmas teenuseid, mis lõõgastavad ja tekitavad hea enesetunde. Tihtipeale on ravi ja hoolitsuse vaheline piir hägune. Näiteks massaaž võib olenevalt lõppeesmärgist kanda nii ravi kui ka hea enesetunde saavutamise eesmärki. Lähtudes protseduurideks ja hoolitsusteks kasutatavatest „toorainetest“, võib ravid ja hoolitsusi jagada temperatuuril, veel, erinevatel füüsilistel lainetel, looduslikel materjalidel ja inimkätel baseeruvateks. Terviseturismiteenuste rühmi on aga märksa rohkem kui vaid ravid ja hoolitsused.

Eesti Spaaliit (2012) jaotab terviseturismiteenused järgmistesse teenusterühmadesse.

- **Raviprotseduurid (raviteenused)** (*therapeutic procedures*): massaažid, mudaravi, soojusravi, soolaravi, külmaravi, vesiravi, aparaatne ravi.
- **Arsti vastuvõtt** (*doctor's consultation*): arsti konsultatsioon; eriarsti vastuvõtt
- **Hoolitsused** (*treatments*): kehahoolitsused, näohoolitsused, kätehoolitsused, jalgade hoolitsused.
- **Iluteenused** (*beauty services*): juuksur, maniküür, pediküür, kosmeetik, solaarium.
- **Uuringud** (*tests*): EKG, laboratoorsed uuringud, sonograafia, podomeetria, uneuuringud.
- **Aktiivsed treeningud** (*active exercises*): rühmatreeningud saalis ja ujulas, vesivõimlemine, kepikõnd, jooga, jõusaalitreening.
- **Saunad** (*saunas*): Soome saun, infrapunasaun, aurusaun, soolasaun, sanaarium, aroomisaun.
- **Basseinid** (*pools*): ujumisbassein, suplusbassein, lastebassein, veepargi atraktsioonid, jacuzzi.

Muudele dokumentidele terviseturismiteenuste rühmitamisel ja loetlemisel Eestis hetkel eriti tugineda polegi. Kirjandusallikatele tuginedes (Wellness Tourism Worldwide,

2011; Hell, 2011; Global SPA Summit, 2010 , 2011; Smith ja Puczko 2008) võib olulisemad terviseturismiasutuste poolt pakutavad terviseturismiteenuste rühmad kokku võtta järgmiselt:

- Meditsiiniteenused, sh kirurgilised operatsioonid, mida pakuvad haiglad ja kliinikud
- ravid ja hoolitused, mida pakuvad ravispaahotellid;
- mineraal ja-termaalveel põhinevad teenused, mida pakuvad ravispaad;
- hoolitsused, mida pakuvad spaad ja heaoluspaad;
- talassoteraapia, mida pakuvad talassoteraapiakeskused, spaahotellid ja hotellid;
- jooga, meditatsioon jms teenused, mida pakutakse heaoluspaahotellides, ašramides (*ashrams*) ja pelgupaikades (*retreats*);
- paastumine ja mürgidest vabastumine, mida pakuvad kliinikud ja pelgupaigad;
- iluteenused, mida pakuvad spaahotellid;
- tervist ja vormisolekut turgutavad aktiivsed tegevused, mida pakuvad spaahotellid; tervisekeskused;
- nõustamine, tervisliku elustiili õpetus jms.

Eesti turismiasjaliste ja välisekspertide arvamused, millised teenused on terviseturismiteenused. Nii nagu eelmistegi küsimuste vastustes, olid Eesti turismiasjaliste arvamused terviseturismiteenustest erinevad. Suurem osa pakkus, et nendeks peaksid olema majutus ja -toitlustusteenused ning lisaks terviseturistide vajalikud teenused tervise säilitamiseks ja parendamiseks: uuringud, ravid, hoolitsused, tervistavad tegevused ja konsultatsioonid. Lisati hulk konkreetsete teenuste näiteid: veeprotseduurid, mudaravi, soojusravid, saunad, iluteenused, arsti ja spetsialisti vastuvõtt jm. Lisati veel, et pakkuda tuleb ka meelelahutusteenuseid, ekskursioone jms. Mitmed vastajad seostasid terviseturismiteenuseid rohkem looduses viibimise, matkamise ja aktiivsete tegevustega, nimetades terviseturismiteenusteks matkarada, randa, golfi mängimist, pikniku pidamist jms, mis viitab veel kord sellele, et terviseturismi temaatika vajab põhjalikku lahtimõtestamist.

Välisekspertide arvamus sellest, millised on olulisemad terviseturismiasutuste poolt pakutavad terviseturismiteenuste rühmad, võib kokku võtta järgmiselt. Terviseturismiteenuseid võib rühmitada mitmeti ning teenuseid on väga palju. Arvestades sellega, et terviseturismi alla kuulub nii reisimine ravi (haiglaravi, operatsioonid jm) eesmärgil kui ka heaolusteenuste teenuste nautimise eesmärgil, siis peavadki terviseturismiteenuste rühmad hõlmama kõike, mis seondub nende terviseturismi valdkondadega ja jääb nende kahe vahele (spaateenused).

Seega pidasid välisekspertid olulisemateks teenuste rühmadeks ja nende teenuste pakujateks: meditsiiniteenused (haiglad ja kliinikud), raviteenused (raviasutused, ravispaahotellid), hoolitsused (ravispaahotellid, spaahotellid, heaoluspaahotellid), iluteenused (spaahotellid, heaoluspaahotellid): jooga, meditatsioon (heaoluspaahotellid,

aašramid ja pelgupaikades), tervist ja vormisolekut turgutavad aktiivsed tegevused (spaahotellid); nõustamine, tervisliku elustiili õpetus jms (kõik terviseturismiasutused).

Töö teostajate ettepaneku terviseturismiteenuste rühmade laiendamiseks.

Tuginedes teoreetilistele käsitlustele, teostatud uuringutele ning individuaalsetele ja rühmatöödele, leiti töö teostajate poolt, et lisaks Eesti Spaaliidu poolt pakutud teenusterühmadele peaksid kõik terviseturismitooted sisaldama professionaalse tervisenõustamise teenust ning otstarbekas oleks lisada teenusterühm:

- **Personaalne nõustamine** (*personal consultation*), mille alla võiks kuuluda tervisliku toitumise, füüsilise vormisoleku, kaalu reguleerimise jm alane nõustamine.

Leiti ka, et terviseturismiasutused saaksid kanda senisest märksa kaalukamat rolli inimeste harimisel, tervislike eluviiside edendamisel, terviseteadlikkuse tõstmisel, õpetamisel, kuidas pärast külastust iseseisvalt jätkata treeninguid, tervislikku toitumist kaalu reguleerimist jne. Seega tuleks lisada terviseturismiteenuste rühm:

- **Terviseõpetus** (*health education*): tervislik toitumine, tervislikud eluviisid, kaalu reguleerimine, treeningud kodus jne.

Arvestades sellega, et mitmed terviseasutused Eestis juba pakuvad teenuseid ka välismaalastele, oleks mõistlik lisada vastav teave ka terviseturismiga seonduvate turundusmaterjalide juurde. Näiteks:

- **Raviteenused** (*medical services*): hambaravi, plastiline kirurgia jms.

Kiiresti on kasvanud Idamaist päritolu terviseteenuste pakkumine ja kasutamine. Seetõttu võiks olla eraldi teenusterühm:

- **Idamaised terviseteenused** (massaažid, hoolitsused, treeningud jm).

Käesoleval kevadel kaitses vastavateemalist lõputööd Tartu Ülikooli Pärnu kolledžis Janely Buht, kelle tööst on võetud ka raporti lisa 8 (8.1., 8.2., 8.3.)

Kuna terviseturismiasutused pakuvad külastajatele ka rikkalikku valikut lisavõimalusi iseseisvateks tegevusteks (ümbruskonnaga tutvumiseks, looduse ja randade nautimiseks, matkaradade kasutamiseks, sündmuste külastamiseks, mitmesugusteks tegevusteks (tennis, golf, ratsutamine, kanuumatkad jne), mitmesuguste teenuste kasutamiseks (restoranid, ööklubid jm), siis tuleks kindlasti terviseturismiasutusi ning nende poolt pakutavaid terviseturismitooteid ja -teenuseid tutvustades leida võimalus ka vastava teabe edastamiseks külastajatele. Selline teave peaks olema saadav kogu piirkonna kohta, mitte vaid konkreetse terviseturismiettevõtte kodulehelt.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et terviseturismiteenuste valik on väga suur, seetõttu oleks mõistlik piiritleda, millised on terviseturismiteenuste (sh tegevuste) rühmad ja milliseid täiendavaid teenuseid (tegevusi) saavad külalised soovi korral iseseisvalt kasutada ja

nautida. Teenuste valik ja mitmekesisus kasvab iga päevaga, seetõttu pole võimalik koostada ja ette anda täpset nimekirja, kokku leppida ja paika panna saab terviseturismiteenuste raamistiku ja põhimõtted.

Kokkuvõte

Käesolev lõppraport andis ülevaate terviseturismivaldkonna arendamisega seonduva lähteülesande täitmise protsessist ja tulemustest. Raporti alateemade mõtestamisel tugineti teoreetilistele allikatele, Eesti turismiasjaliste ja välisekspertide intervjuude tulemustele ning töö teostajate uuringutele ja arvamustele.

Töö teostajad loodavad, et EAS Turismiarenduskeskuse ja MTÜ Eesti Terviseturismi Ühenduse lähteülesandes seatud ülesanded on täidetud. Töö tulemusel on:

- kaardistatud ja määratletud terviseturismi valdkonnas kasutusel olevad mõisted;
- määratletud ja põhjendatud miinimumnõuded asutustele, kes soovivad end turundada terviseturismitoodete ja -teenuste pakkujana, sh välja on toodud 5 miinimumnõuet,
- määratletud ja põhjendatud miinimumnõuded terviseturismitoodetele, sh välja on toodud 5 miinimumnõuet;
- määratletud ja põhjendatud on terviseturismiteenuste rühmad ning esitatud näited, millised teenused nendesse rühmadesse kuuluvad;
- koostatud on Eesti terviseturismiasutuste ja neis kasutatavate terviseturismiteenuste loetelud;
- koostatud kirjalik raport, mis on esitatud EAS Turismiarenduskeskusele ja MTÜ Eesti Terviseturismi Ühendusele.

Käesoleva töö tulemusi tuleks vaadelda alusmaterjalina, millele tuginedes on võimalik ja vajalik käsitletud teemasid edasi arendada ja jõuda koos turismiasjalistega võimalikult sobivate lahendusteni toetamaks terviseturismi arendamist Eestis.

11. juunil 2012. a.

Raporti koostas: Heli Tooman, PHD

Turismimajanduse dotsent

Tartu Ülikooli Pärnu kolledž

heli.tooman@ut.ee

Allikate loetelu

1. Arengufond. (2010). Tervishoiuteenused 2018. Eesti tervise- ja heaoluteenuste ekspordivõimalused. [<http://www.arengufond.ee>]
2. **Adejuwon, F.** (1993). Cultural heritage as a tourism product. *Tourism Review*, Vol. 40 (1), pp. 19–21.
3. **Barre, K. B. & Barre, S. & Taggart, M.** (2005). A Feasibility Study for a Yukon Health and Wellness Tourism Industry. Whitehorse, Yukon. [<http://www.tc.gov.yk.ca/pdf/2005HealthandWellnessPartI.pdf>]
4. **Bucht, J.** (2012). Idamaade rahvameditsiinile tuginevate teenuste arendamine Eesti spaahotellides. TÜ Pärnu kolledž: lõputöö...
5. **Bushell, R., Sheldon, P. J.** (2009). *Wellness and Tourism: Mind, Body, Spirit, Place*. New York: Cognizant Communication Corporation.
6. Defining Medical Tourism – Another Approach. *Medical tourism magazine*. (2012) [<http://www.medicaltourismmag.com/issue-detail.php?item=136&issue=6>] (12.03.2012)
7. EAS. (2009). Tervisepuhkuse teema juhend. Tutvusta Eestit turismialamstrateegia. [<http://tutvustaeestit.eas.ee>]
8. EAS Turismiarenduskeskus. (2010) Elujõu allikad. Tervisepuhkus Eestis.
9. Eesti Spaaliit. (2012) Ravid ja hoolitsused. [<http://www.estonianspas.eu>]
10. Eesti Spaaliit. (2012) Spaahotellide järgunõuded. [<http://www.estonianspas.eu>]
11. **Global SPA Summit.** (2011). *Wellness Tourism and Medical Tourism: Where Do Spas Fit? Research report*.
12. **Global Spa Summit.** (2010). *Spas and the Global Wellness Market: Synergies and opportunities*. SRI International.
13. **Goodrich, J. N.** (1994). Health tourism: a new positioning strategy for tourist destinations. *Journal of International Consumer Marketing*, Vol.6. Nos.3–4, pp 227–237.
14. **Hall, C. M.** (2003). “Health and spa tourism”, in Hudson, S. (Eds.), *International Sports & Adventure Tourism*. New York: Haworth Press, pp. 273–292.
15. **Hall, M.** (2011). Health and medical tourism: Kill or cure for global public health? *Tourism Review*, 66 (1 / 2), 4–5.
16. International Union of Tourism Organisations (IUTO) (1973). *Health Tourism*, United Nations, Geneva.
17. International SPA Association, ISPA. (2012). ISPA’s Definition of Spa. [<http://www.experienceispa.com/about-ispa/>] 08.03.2012.
18. Majandus- ja kommunikatsiooniministri määrus (eelnõu 25.01.2012. a.). Nõuded majutusettevõtetele (turismiseaduse § 19 lõike 4 alusel),
19. **Maria Talu.** (2012). [<http://www.maria.ee>]

20. **Müller, H. & Kauffmann, E. L.** (2000). Wellness tourism: market analysis of a special health tourism segment and implications for the hotel industry. *Journal of Vacation Marketing*, 7(1), pp 5–7.
21. **Nahrstedt, W.** (2004). Wellness: A new perspective for leisure centers, health tourism, and spas in Europe on the global health market. In Weiermar, K., and Mathies, C., (eds) *The tourism and leisure industry: sheaping the future*, The Haiworth Press, New York, 181–198.
22. **Pilzer, P. Z.** (2007). *The New Wellness Revolution*, US: Wiley.
23. **Ross, K.** (2012). Health Tourism: An Overview. HSMIAI Marketing Review. [<http://www.hospitalitynet.org/news/4010521.search?query=%22health+tourism%22>] 09.03.2012
24. **Smith, M., MacLeod, N., Robertson M.** (2010). *Key Concepts in Tourist Studies*. Sage Publications.
25. **Smith, M., Puczko, L.** (2008). *Health and wellness tourism*. Elsevier: Butterworth-Heinemann.
26. **Tabacchi, M.** (2003). *The Spa Industry & Consumer Study*. In partnership with *Leading Spas of Canada*.
27. **Tooman, H.** (2010). Developing the image of the destination as a wellness holiday destination: the case of Estonia. In: *Encuentros. 3rd Days of Turistica. Tourism and Quality of Life. Proceedings: Tourism and Quality of Life. Slovenia, Portorož, 27.–28. September 2010*. Portorž: University of Primorska, Turistica, 2010, 465–476.
28. **Tooman, H.** (2010). *Kuidas kasvab Turismipuu? Turismimajanduse alused*. Tallinn: ARGO.
29. **Tooman, H. & Müristaja, H.** (2008). *Turismi sihtkoha arendus ja turundus*. Tallinn: ARGO.
30. **Travis, J. W. & Ryan, R. S.** (2004). *Wellness Workbook. How to achieve enduring health and Vitality*. US: Celestial Arts.
31. Turismiseadus. (2000). Riigi Teataja I, 95, 607. [<https://www.riigiteataja.ee>]
32. **Wellness Tourism Worldwide.** (2011). *4WR: Wellness for Whom, Where and What? Wellness Tourism 2020. Full Research Report*. [http://www.slovenia.info/pictures%5CTB_board%5Catachments_1%5C2012%5C4WR_WellnessTourism_2020_fullreport_14328.pdf]
33. **What is Wellness Travel? Travel to Wellness.** (2012). [<http://www.traveltowellness.com/abouttraveltowellness>] 11.03.2012
34. **World Health Organization.** (2012). WHO. Definition of Health. [<https://apps.who.int>]
35. **World Tourism Organization.** (2012). UNWTO. [<https://apps.who.int>]

Lisa 1. Turismimajanduse olulisemad mõisted

Külastuselamus (*visitor experience*). Turismitoodet on väga keerukas üheselt määratleda, kuigi seda on mitmeti ja paljude poolt erineval moel ja sõnastuses teha püütud. Siiski on turismiasjalised ühel meelel selles, et külastaja vaatenurgast on terviklikuks turismitooteks ehk turismi lõpptooteks paljudest komponentidest koosnev külastuselamus. Külastaja vaatenurgast on turismitoode terviklik kogum kõigest, mida ta reisi või külastusega seonduvalt kogeb ehk terviklik külastuselamus. Samas on külastajate ja külastajarühmade ootused, vajadused ja soovid väga erinevad ning seda tuleks turismitoodete arendamisel arvesse võtta.

Puhkemajandus. Tänapäeval räägitakse üha rohkem mitte ainult turismimajandusest, vaid puhke- ja turismimajanduse koosarendamisest. Kui turismimajandus on orienteeritud peamiselt külastajate vastuvõtule sihtkohas, siis **puhkemajandus** (*recreation industry, leisure industry*) laiemas tähenduses hõlmab ka vastavate tingimuste loomist ja teenuste pakkumist kohalikele elanikele. Need kaks majandusharu käivad üha rohkem käsikäes – turismiteenuste pakkumise laienemine toetab kohalike elanike **elukvaliteedi** (*quality of life*) parandamist ja avardab nende võimalusi mitmekesiste teenuste kasutamiseks (restoranid, spaad, veekeskused, sündmused jt). Eelkõige kohalikele elanikele mõeldud rajatised ja teenused (nt pargid, puisteed, jalg- ja jalgrattateed, spordi- ja mänguväljakud, heakord jt) tõstavad aga koha atraktiivsust ka selle külastajate silmis. Seega on vägagi otstarbekas neid vaadeldagi üheskoos. Koos majanduse ja sotsiaalsfääri arenemisega heaoluühiskonna suunas kasvab vajadus arendada puhke- ja turismimajandust igas piirkonnas ning riigis.

Turism (*tourism*) Enam-vähem ühel meelel ollakse selles, et turism kirjeldab kodunt eemal viibivate inimeste tegevusi reisimisel ning ettevõtlust, mis on välja arendatud selleks, et inimestele neid tegevusi võimaldada. Maailma Turismiorganisatsiooni määratluse järgi defineeritakse turismi kui inimeste reisimist väljapoole nende igapäevast elukeskkonda puhkuse, äri või muudel eesmärkidel kestusega ühest ööbimisest kuni ühe kalendriaastani.

Turismiasjaline (*tourism stakeholder*). Ettevõtjatega koostöös tegelevad turismi arenduse ja turistide meelitamisega sihtkohta üha agaramalt külad, vallad, linnad, maakonnad, mitmesugused koostööpiirkonnad ja ühendused, riik, kogukonnad ning kohalikud elanikud. Kõik nad on ühel või teisel moel turismiasjalised, kes mõjutavad turismi arengut, edukust ning külastajate poolt tajutavat terviklikku turismitoodet ehk külastuselamust.

Turismiettevõtlus (*tourism industry, tourism entrepreneurship*). Turismiettevõtteid on väga palju ning neid tuleb üha juurde. Turismiettevõtete alla liigitatakse

traditsiooniliselt majutus-, toitlustus- ja transpordiettevõtted, reisibürood ja reisikorraldajad, kuid nende hulka võivad kuuluda ka mitmesuguste aktiivsete tegevuste (nt kanuumatkad, jalgrattamatkad, rabamatkad, räätsamatkad, linnuvaatlus, hülgevaatlus jne), meelelahutuse, sündmuste (konverentsid, kultuuri- ja spordisündmused jt), huviväärsuste (muuseumid, teemapargid) ja mitmesuguste nendega seonduvate ettevõtete teenuste (kaubandus, teenindus) pakkujad. **Otsene turismiettevõtlus** (*direct tourism industry*) koosneb reisibüroodest, reisikorraldajatest, majutus- ja toitlustusettevõtetest, konverentsi- ja giiditeenuste pakkujatest. **Kaudselt** (*indirectly*) **seonduvad turismiettevõtlusega** riigisisene ja rahvusvaheline transport, ajaloo ja kultuuri huviväärsused, meelelahutus, mitmesugused tegevus- ja teenindusvaldkonnad, suveniiride valmistamine ja müük, pangad, kindlustusasutused, toiduainete tootjad, toitlustusettevõtted, aga ka näiteks toll, politsei, tervishoid, haridus jm.

Turismiliigid. Turism liigitub väljaminevaks, sissetulevaks ja siseturismiks.

- **Väljaminev turism** (*outbound tourism, outgoing tourism*) on riigi elanike reisimine väljapoole riigi territooriumi (nt Eestist Soome, Kreekasse, Türgi jne).
- **Sissetulev turism** (*inbound tourism, incoming tourism*) on riiki tulnud küllastajate reisimine riigi territooriumil asuvasse paikadesse (nt Eestit külastava turisti reisimine Eesti erinevasse paikadesse).
- **Siseturism** (*domestic tourism*) on riigi elanike reisimine riigi territooriumil asuvasse, kuid väljapoole nende igapäevast elukeskkonda jäävasse paikadesse (nt Pärnust Lõuna-Eestisse või Saaremaale; Viljandist Haapsallu jne).

Turismimajandus (*tourism economy*) on keerukas majandusharu, millel on palju erinevaid, omavahel seotud, üksteist täiendavaid ja toetavaid tahke. Turismimajanduse ja **turismiettevõtluse** (*tourism industry*) toimimiseks ja arendamiseks on vaja neid seoseid ja koostoimimist hästi mõista, seega tuleb tunda turismimajanduse terviksüsteemi. Turismialasest kirjandusest võib leida mitmesuguseid **turismisüsteemi** (*tourism system*) käsitlevaid mudeleid ja skeeme.

Turismipoliitika (*tourism politics*). Iga riigi valitsusel on oma riigi (sh Eesti) turismimajanduse arendamisel kanda väga suur roll. Sel tasandil otsustatakse, kui tähtis on turism riigi majandusele, töötatakse välja vastavad seadused, arengukavad, määrused, keskkonnahoiuprogrammid, ettevõtlustoetuse skeemid ja muud dokumendid, mis on tarvilikud turismiarengu reguleerimiseks ja toetamiseks. Igal **omavalitsusel** (*municipality*) on kanda ülitähtis roll oma maakonna, linna või valla turismi arendamisel. Sel tasandil otsustatakse, kui tähtis on turism omavalitsuse majandusele, töötatakse välja arengukavad, keskkonnahoiuprogrammid, arendatakse vastavaid projekte ja koostööd ning töötatakse välja dokumente, mis on tarvilikud kohaliku arengu, sh turismi arengu reguleerimiseks ja toetamiseks. Eestis on paljud kohalikud omavalitused üldise arengukava lisana või selle osana vastu võtnud **turismiarengukava** (*tourism development plan*). Turismi arendamise ja sihkoha turundamisega

piirkondlikud turismiorganisatsioonid (*regional tourism organization*), mis võivad olla näiteks ühe või mitme maakonna, aga ka mõne muud piirkonna turismi koordineerivad organisatsioonid. **Turismiühenduste** (*tourism association*) liikmeskonda kuuluvad teatud turismisektori või mingite muude tunnuste alusel ühinenud ettevõtted, organisatsioonid või üksikisikud. Eestis ühendavad turismivaldkonna erialaliidud sarnase tegevusala ettevõtteid ja organisatsioone, näiteks hotelle ja restorane (Eesti Hotellide ja Restoranide Liit, EHRL), reisieetevõtteid (Eesti Turismifirmade Liit, ETFL), spaahotelle (Eesti SPA Liit, ESPAL), maaturismiettevõtjaid (MTÜ Eesti Maaturism), giide (Eesti Giidide Liit, EGL), turismihariduse edendajaid (Eesti Turismihariduse Liit, ETHL), Eesti Ökoturismi Ühendus jt.

Turismiressurss (*tourism resource*). Turismiressurssideks on inim-, loodus-, ajaloo-, kultuuri-, finants- ja mitmesugused teised ressursid. Põhiline finantsressurss turismimajanduse arendamiseks peaks tulema turistide käest, kuid on olemas ka mitmesuguseid teisi rahaallikaid ning vähemalt algusetapis on nende leidmine ja kasutamine hädatarvilik. Turismi arendamisse on võimalik kaasta nii riigi kui ka omavalitsuste rahalisi vahendeid, investoreid, mitmesuguste toetusfondide ja projektide rahalisi võimalusi ning vajadusel taotleda ka pangalaenu.

Turismisektor (*tourism sektor*). Otseselt turismivaldkonda kuuluvad sektorid ja vastav ettevõtlus – reisitransport, majutus, toitlustus, tegevused, meelelahutus, ärireisiteenused, reisikaubandus jne. Kaudselt turismiga seonduvad ettevõtlusvaldkonnad: teenindus, kaubandus, pangandus, kindlustus, ehitusmaterjalide, põllumajandussaaduste ja toiduainete tootjad, samamoodi aga ka riigi- või munitsipaalasutused: politsei, päästeteenistus, tervishoiu- ja haridusasutused jm.

Turismiteenus (*tourist service*). Turismiettevõtted pakuvad laias skaalas mitmesuguseid turismiteenuseid ning eri riikides tõlgendatakse turismiteenustena erinevaid teenustevaldkondi. Eesti **turismiseaduse** (*tourism act*) (2000) järgi võivad turismiteenuseid pakkuda ja osutada ettevõtja, asutus, sihtasutus ja mittetulundusühing. Turismiseaduse järgi on turismiteenused: reisieetvõtja poolt reisiteenuse osutamine; majutus- ja toitlustusteenuse osutamine; majutusteenuse osutamine; konverentsiteenuse osutamine; majutus- ja taastusraviteenuse osutamine; giiditeenuse, giid-tõlgiteenuse ja reisisaatjateenuse osutamine.

Turismoode (*tourist product*). Turismoode on organiseeritud toode, mis koosneb tavaliselt mitmesugustest teenustest: transpordist, majutusest, toidukordadest, sündmustest, vaatamisväärsustest ja tegevustest, aga ka infrastruktuurist, külalislahkusest, atmosfäärist ja teistest raskesti hoomatavatest komponentidest. Kõiki turismiteenuseid saab müüa kas iseseisva teenusena või pakulina. See tähendab, et turismiettevõtteid, aga ka paljud seonduvad ettevõtted ja organisatsioonid on vastastikusel sõltuvuses. Igaüks neist piltlikult öeldes „toodab” osa terviklikust

reisikogemusest ja külastuselamusest ehk teisisõnu osa turismitootest. Tihtipeale vaadeldakse turismitooteid vägagi lihtsustatult ega hoomata, mis on vajalik selleks, et üldse saaks rääkida turismitootest kui niisugusest.

Sageli aetakse segi turismitoodete teemavaldkonnad ja tegelikud turismitooted. Näiteks:

- Terviseturism iseenesest ei ole turismitooide, vaid turismitoodete teemavaldkond, mille all saab luua mitmesuguseid terviseturismitooted.
- Linnaturism iseenesest ei ole turismitooide, vaid turismitoodete teemavaldkond, mille all saab luua mitmesuguseid linnaturismi tooteid.
- Kultuuriturism iseenesest ei ole turismitooide, vaid turismitoodete teemavaldkond, mille all saab luua mitmesuguseid kultuuriturismi tooteid.
- Loodusturism iseenesest ei ole turismitooide, vaid turismitoodete teemavaldkond, mille all saab luua mitmesuguseid loodusturismi tooteid jne.

Terviklikku turismitoodet ehk külastuselamust planeeritakse, disainitakse, arendatakse ja turundatakse väga hoolikalt. Olenemata sellest, kas turismitoodet pakutakse sise- või välituristidele, rühma- või individuaalturistidele, iseloomustavad eeltoodud märksõnad ja vastavad tegevused iga turismitoodet, st turismitooide on oma olemuselt „organiseeritud” ja mitmest komponendist koosnev toode ehk **pakett** (*package*), tüüpilisemaks neist **pakettreis** (*package tour*), sh ka terviseturismitooide.

Turismitooteks ei saa olla lihtsalt pere-, konverentsi-, kultuuri- või loodusturism jne (nagu eespool selgitati, on need turismitoodete teemavaldkonnad). Selleks ei saa olla ka lihtsalt mõni juba olemasolev vaatamisväärsus, looduskaunis koht, tegevus, sündmus, majutusasutus vms. Need võivad olla turismitooide koostisosad, terviklikk turismitooide tähendab märksa enam, see tuleb teadlikult ja terviklikkult luua.

Turismitooted võib liigitada väga mitmeti ja erinevatel tasanditel, näiteks võivad olla organiseeritud (planeeritud, disainitud, väljaarendatud ja turundatud) turismitoodeteks:

- **sihtkohatooted** (*destination product*), sh **reisipaketid** (*travel package*) ja **ekskursioonid** (*excursion*), nt: ringreis Eesti mõisates, veinireis Prantsusmaale, nädalalõpureis Londonisse jne;
- **konkreetsed (X) objektiga seonduvad tooted**, (X tähistab konkreetset kohta), nt: konverents X konverentsikeskuses; puhkus X spaahotellis või X kruiisilaeval; tervisekosutuse pakett X ravispaas;
- **sündmuste ja tegevustega seonduvad tooted**, nt: Eesti üldlaulupeo pakett, Müncheneri õllefestivali pakett, Soomaa rabamatk, Matsalu linnuvaatlusretk; Tartu suusamaratoni pakett jne).

Sageli nimetatakse turismitooteks üksikuid kohapeal tuntud-teatud objekte või sündmusi, näiteks rand, loss, mõis, turismitalu, ohvrikivi, linnamägi, koobas, jõgi, raba, laulupidu, kalapüügivõistlus, aga ka suveniire jne. Need iseenesest ei ole turismitooted,

kuid kõiki neid saab tootekomponentidena kasutada turismitoote kujustamisel ehk disainimisel.

Turismitoodete disainimise (*design*) ehk kujustamise keskmes on külastaja ning igale soovitavale külastajarühmale tuleks välja arendada ehk kujustada sobivaim ja huvipakkuvaim toode. Võtmeküsimuseks on muutunud, kuidas kujustada turismitoodete mittemateriaalseid osi, nt **protsesse** (*processe*), **teenindust** (*service*), **külalislahkust** (*hospitality*), **õhkkonda** (*atmosphere*) jne. Siiani on disainimist vaadeldud põhiliselt kui materiaalseste objektide või toodete kujundamist (nt hotelli või restorani sisustus, toit, menüü, organisatsiooni sümboolika või reklaamid, trükised jne).

Turismivormid. Turismi erinevaid vorme liigitatakse mitmeti, näiteks: puhketurism, äriturism, sõprade ja sugulaste külastamine; massiturism, rühmaturism, individuaalturism jne. Aga ka: agroturism, ehe ehk autentne turism, ekstreemturism, elamusturism, haridusturism, heaoluturism, huviturism, jahiturism, konverentsiturism, kosmoseturism, kultuuriturism, kuurorditurism, külaturism, linnaturism, loodusturism, maaturism, ostuturism, päranditurism, ristlus- ehk kruiisiturism, raviturism, roheline turism, seiklusturism, seljakotiturism, spaaturism, sporditurism, talguturism, taluturism, terviseturism, veiniturism, ökoturism jne. Katuseks neile kõigile on kujunenud sellised mõisted nagu jätkusuutlik turism, säästev turism ja vastutustundlik turism ning vastavad printsiibid peaksid olema turismi korraldamise aluseks kõikjal maailmas.

Turist (*tourist*). Turismi poleks olemas, kui poleks turiste. **Turistide** (*tourist*) hulka ei kuulu ametliku statistika järgi sugugi mitte kõik **reisijad** (*traveller*) ja sugugi mitte kõik **külastajad** (*visitor*) pole ametliku statistika järgi turistid. Maailma Turismiorganisatsioon (UNWTO) nimetab **turistideks inimesi, kes reisivad ja viibivad väljapool nende igapäevast elukeskkonda puhkuse, äri või muudel eesmärkidel kestusega kuni üks kalendriaasta.** Turist ehk ööbiv külastaja on isik, kelle reis väljapoole oma igapäevast elukeskkonda hõlmab vähemalt üht ööbimist sihtkohas. **Turismistatistika** (*tourism statistics*) kajastab kõiki külastajaid, kuid need jagatakse omakorda kahte kategooriasse: ööbivad ehk majutusega turistid, kes viibivad riigis vähemalt 24 tundi ja ekskursandid ehk ühepäevakülastajad, kes viibivad seal alla 24 tunni. Ööbivate siseturistide kohta peetakse eraldi arvestust.

Kooostatud: Tooman, H. (2010). Kuidas kasvab Turismipuu? Turismimajanduse alused. Tallinn: ARGO alusel

Lisa 2. Eesti turismiasjaliste uuringu eesmärgid ja küsimused

Millised peaksid olema miinimumnõuded terviseturismitoodetele ja asutustele, kes pakuvad terviseturismitooteid?

Uuringu eesmärk: Terviseturism on arenev turismivaldkond Eestis, paraku puuduvad ühtsed arusaamad sellest, millist turismi tuleks käsitleda terviseturismina, milliseid turismitooteid saab nimetada terviseturismitoodeteks ja millised peaksid olema nõuded asutustele, kes pakuvad terviseturismitooteid. Ettevõtluse arengu toetamiseks valdkonnas oleks vajalik määratleda miinimumnõuded asutustele, kes pakuvad terviseturismitooteid, samuti määratleda miinimumnõuded terviseturismitoodetele. Selleks vajavad EAS turismiarenduskeskus ja Terviseturismi klaster asjakohaseid sisendeid. Käesoleva uuringu eesmärgiks on turismiasjalistega läbiviidavate intervjuude toel mõista, mida tähendab terviseturism, millised peaksid olema nõuded asutustele, kes pakuvad terviseturismitooteid, millised on miinimumnõuded terviseturismitoodetele ja milliseid teenuseid võivad need sisaldada.

Uuringu meetod on intervjuu. Iga üliõpilane viib läbi **vähemalt ühe intervjuu**, soovi korral võib alati rohkem! Intervjuu on vajalik läbi viia nii, et saaksite üleskirjutatud intervjuu esitada (saata) rühma juhile (ja cc: heli.tooman@ut.ee) **hiljemalt 1.05**. Rühma juht korraldab rühma liikmete intervjuude tulemuste kokku võtmise rühma kirjalikus töös, mis on vajalik **esitada 8.05**. tunnis. Intervjuu viiakse läbi suulise intervjuuna. Soovitav on see lindistada (intervjueeritava loal) ja kindlasti tuleb intervjuu järel see üles kirjutada.

Valige sobiv intervjueeritav! Leidke sobiv intervjueeritav, põhjendage, miks ta valisite, leppige kokku intervjuu toimumise aeg – korralik intervjuu võtab aega 30–45 min. Selleks võiks olla inimene, kel on kogemused töötamisel turismivaldkonnas, nt spaaliidu juht; spaahotelli juhataja või turundusjuht; reisibüroo juhataja või reisikonsultant; majutusettevõtte juht või müügijuht, turismiinfokeskuse töötaja, aga ka meditsiini valdkonnas, kus võidakse pakkuda terviseturismitooteid või ollakse teadlikud sellisest turismivormist (nt tervishoiuasutuse juht, arstide liidu juht jt).

Leppige intervjuu läbiviimine kokku! Selgitage, miks pöördute, mis on intervjuu eesmärk, kaua see võtab aega ja millisel teemal soovite intervjuus esitada küsimusi.

Esitage ja püüdke intervjuu läbiviimisel leida vastused järgmistele küsimustele:

1. Kuidas mõistate Teie, mida tähendab terviseturism?
2. Kes on Teie arvates Eestile olulised terviseturistid ja mida nad ootavad, vajavad ja soovivad?
3. Millised peaksid Teie arvates olema miinimumnõuded asutustele, kes pakuvad terviseturismitooteid? Nimetage vähemalt viis ja põhjendage.
4. Millised peaksid Teie arvates olema miinimumnõuded terviseturismitootele? Nimetage vähemalt viis ja põhjendage.
5. Millised teenused võiksid Teie arvates kuluda terviseturismitoodetesse?
6. Mida veel sooviksite öelda Eesti terviseturismi arenguvõimaluste ja -potentsiaali kohta!

Lisa 3. Välisekspertide uuringu eesmärgid ja küsimused

Survey of tourism professionals and health tourism experts

What should the minimum requirements be for health tourism products and establishments offering health tourism products?

Research objective. Health tourism is a developing area of tourism in Estonia, but unfortunately there is no consensus as to what constitutes health tourism; what kind of tourism products can be called health tourism products; and what requirements should apply to establishments offering health tourism products.

In order to support the development of entrepreneurship in this area, it is necessary to determine the minimum requirements for establishments offering health tourism products, as well as the minimum requirements for health tourism products. For these purposes, the Estonian Tourist Board and the Health Tourism Cluster need feedback based on relevant research results. This research will be conducted by students of the University of Tartu Pärnu College, under the supervision of a lecturer, and within the framework of the health tourism course.

Through interviews conducted with tourism professionals, this research aims to gain an understanding of what health tourism means; what the requirements for establishments offering health tourism products should be; what the minimum requirements for health tourism products are; and what kind of services they could include.

Research method and sample. The research method includes both oral and written interviews. Oral interviews are conducted with Estonian tourism professionals, while foreign experts are requested to answer the interview questions in writing. We would therefore be very grateful if you find a moment to answer the questions below.

Interview questions

1. What do you understand by the term “health tourism?”
2. Who do you consider to be health tourists?
3. What would you consider the minimum requirements for establishments offering health tourism services to be? Please name at least five, and explain your answer.
4. What would you consider the minimum requirements for health tourism products to be? Please name at least five, and explain your answer.
5. Which services, provided by which service groups, would you classify as health tourism products?
6. What are your predictions for the development of health tourism?

We kindly ask you to send the answers to these questions electronically to heli.tooman@ut.ee

Lisa 4. Eesti turismiasjaliste ja välisekspertide uuringu korraldus

Uuringu eesmärgiks seati turismiasjatundjatega (turismiasjalistega) läbiviidavate intervjuude toel mõista, mida tähendab terviseturism, millised peaksid olema nõuded asutustele, kes pakuvad terviseturismitooteid, millised on miinimumnõuded terviseturismitoodetele ja milliseid teenuseid võivad need sisaldada.

Uuringu meetodina kasutati suulist intervjuud Eesti turismiasjalistega ning kirjalikku intervjuud välisekspertidega. Intervjuudesse Eesti turismiasjalistega kavatseti hõlmata 20 erinevate turismivaldkondade asjatundjat. Välisekspertidega kavatseti läbi viia 10 kirjalikku intervjuud. Ekspertideks sooviti valida asjatundjad, kes on terviseturismi temaatikat eelnevalt uurinud, avaldanud vastavateemalisi publikatsioone või tegutsenud terviseturismi valdkonnas spetsialistina.

Kokku viidi üliõpilaste poolt Eesti turismiasjalistega läbi 21 intervjuud, neist 15 suuliselt ja 6 e-posti teel kirjalikult. Intervjueeritavad valiti üliõpilaste poolt vastavalt Lisas 2. toodud soovitudele. Intervjueeritavate hulgas oli 7 spaaajuhti (2 tippjuhti, 2 müügijuhti, spaaosakonna juht, vastuvõtjuht, personalijuht, perenaine); spaaliidu esindaja, 3 reisikorraldajat, 2 maamajatusettevõtte omanikku, 2 raviasutuse juhti, kolm ülikoolide esindajat, 1 omavalitsuse esindaja ja kaks turismiinfokeskuse spetsialisti. Turismiasjaliste uuring viidi läbi 2012. a. aprillikuus ning intervjuude tekstid on üles kirjutatud.

Õppejõu Heli Toomani poolt viidi 2012. a. aprilli ja maikuu jooksul läbi 13 kirjaliku intervjuud välisekspertidega. Intervjueeritavateks valiti viis maailmas terviseturismi valdkonnas tuntud eksperti, kes on seda teemat uurinud ning kellelt on ilmunud terviseturismi teemalisi artikleid ja raamatuid. Intervjueeritavad olid Ungarist, Suurbritanniast, Uus-Meremaalt, Austriast ja Hiinast. Kaheksa kirjalikku intervjuud saadi 2012. a. maikuu Jurnalas toimunud ESPA konverentsi delegaatidelt, kelle hulgas olid terviseturismi spetsialistid (2), organisatsioonide juhid (2), spaaahid (2), reisikorraldaja ja omavalitsuse esindaja. Intervjueeritavat esindasid järgmisi riike: Saksamaa, Läti, Sloveenia, Tšehhi ja Slovakkia.

Eesti turismiasjaliste ja välisekspertide uuringu tulemused on põimitud käesoleva raporti teemadesse 3.1.–3.5 pärast vastava teema teoreetilisi käsitlusi.

Lisa 5. Terviseturismi valdkonna mõistete defineerimine

Mõiste esti keeles	Mõiste inglise keeles	Defineeritsioon
turism	<i>tourism</i>	Inimese reisimine väljapoole tema tavapärast elukeskkonda, mitte vähem kui 24 tunniks, kuid mitte kauemaks kui aastaks puhkuse, äri või muudel eesmärkidel.
Turist	<i>tourist</i>	Inimene, kes reisib väljapoole oma tavapärast elukeskkonda, mitte vähem kui 24 tunniks, kuid mitte kauemaks kui aastaks puhkuse, äri või muudel eesmärkidel.
Terviseturism	<i>health tourism</i>	Inimese reisimine väljapoole tema tavapärast elukeskkonda, mitte vähem kui 24 tunniks, kuid mitte kauemaks kui aastaks tervise parendamise ja säilitamise eesmärkidel, kasutades terviseturismitooteid ja -teenuseid. Lühem variant: Terviseturism on reisimine tervise parendamise ja säilitamise eesmärkidel, kasutades terviseturismitooteid ja -teenuseid.
Terviseturist	<i>health tourist</i>	Inimene, kes reisib väljapoole oma tavapärast elukeskkonda, mitte vähem kui 24 tunniks, kuid mitte kauemaks kui aastaks tervise parendamise ja säilitamise eesmärkidel, kasutades terviseturismitooteid ja -teenuseid. Lühem variant: Terviseturist on turist, kelle peamiseks reisieesmärgiks on tervise parendamine ja säilitamine, kasutades terviseturismitooteid ja -teenuseid.
Raviturism	<i>medial tourism</i>	Inimese reisimine väljapoole tema tavapärast elukeskkonda, mitte vähem kui 24 tunniks kuid mitte kauemaks kui aastaks ravieesmärkidel, kasutades raviturismitooteid ja -teenuseid. Lühem variant: Raviturism on reisimine ravieesmärgil, kasutades raviturismitooteid ja -teenuseid.
Raviturist	<i>medical tourist</i>	Inimene, kes reisib väljapoole oma tavapärast elukeskkonda, mitte vähem kui 24 tunniks, kuid mitte kauemaks kui aastaks ravi saamise eesmärkidel kasutades raviturismitooteid ja -teenuseid. Lühem variant: Raviturist on turist, kelle peamiseks reisieesmärgiks on ravi, kasutades raviturismitooteid ja -teenuseid.
Spaaturism	<i>spa tourism</i>	Inimese reisimine väljapoole tema tavapärast elukeskkonda, mitte vähem kui 24 tunniks, kuid mitte kauemaks kui aastaks tervise parendamise, säilitamise ja lõõgastumise eesmärkidel kasutades spaaturismitooteid ja -teenuseid. Lühem variant: Spaaturism on reisimine tervise parendamise, säilitamise ja lõõgastumise eesmärkidel kasutades spaaturismitooteid ja -teenuseid.

Spaaturist	<i>spa tourist</i>	Inimene, kes reisib väljapoole oma tavapärasest elukeskkonda, mitte vähem kui 24 tunniks kuid mitte kauemaks kui aastaks tervise parendamise, säilitamise ja lõõgastumise eesmärkidel kasutades spaaturismitooteid ja -teenuseid. Lühem variant: Spaaturist on turist, kelle peamiseks reisieesmärgiks on tervise parendamine, säilitamine ja lõõgastumine kasutades spaaturismitooteid ja -teenuseid.
Heaoluturism	<i>wellness tourism</i>	Inimese reisimine väljapoole tema tavapärasest elukeskkonda, mitte vähem kui 24 tunniks kuid mitte kauemaks kui aastaks füüsilise, vaimse ja hingelise heaolu parendamise eesmärkidel kasutades heaoluturismitooteid ja -teenuseid. Lühem variant: Heaoluturism on reisimine füüsilise, vaimse ja hingelise heaolu parendamise eesmärkidel kasutades heaoluturismitooteid ja -teenuseid.
Heaoluturist	<i>wellness tourist</i>	Inimene, kes reisib väljapoole oma tavapärasest elukeskkonda, mitte vähem kui 24 tunniks, kuid mitte kauemaks kui aastaks füüsilise, vaimse ja hingelise heaolu parendamise eesmärkidel, kasutades heaoluturismitooteid ja -teenuseid. Lühem variant: Heaoluturist on turist, kelle peamiseks reisieesmärgiks on füüsilise, vaimse ja hingelise heaolu säilitamine ja parendamine, kasutades heaoluturismitooteid ja -teenuseid.
Tervishoiuturism	<i>health care tourism</i>	Inimese reisimine väljapoole tema tavapärasest elukeskkonda, mitte vähem kui 24 tunniks kuid mitte kauemaks kui aastaks, et kasutada tervishoiuteenuseid, mis on odavamad, kättesaadavamad või parema kvaliteediga kui kodukohas. Reisimine selleks, et kasutada tervishoiuteenuseid, mis on odavamad, kättesaadavamad või parema kvaliteediga kui kodukohas.
Tervishoiuturist	<i>health care tourist</i>	Inimene, kes reisib väljapoole oma tavapärasest elukeskkonda, mitte vähem kui 24 tunniks kuid mitte kauemaks kui aastaks, et kasutada tervishoiuteenuseid mis on odavamad, kättesaadavamad või parema kvaliteediga kui kodukohas. Turist, kelle reisieesmärgiks on kasutada tervishoiuteenuseid, mis on odavamad, kättesaadavamad või parema kvaliteediga kui kodukohas.
Puhkus	<i>holiday</i>	Ajavahemik, mil inimene on kohustustest vaba. Vaba aja periood, mil inimene ei tegele õpingute, töö ja muude kohustustega ning eemaldub tavarutiinist.

Tervisepuhkus	<i>health holiday</i>	Ajavahemik, mil inimene on muudest kohustustest vaba ja eemaldub tavarutiinist tervise parendamise ja säilitamise eesmärkidel Vaba aja periood, mil inimene ei tegele õpingute, töö ja muude kohustustega ning eemaldub tavarutiinist tervise parendamise ja säilitamise eesmärkidel.
Tervislik puhkus	<i>healthy holiday</i>	Puhkuse ajal tervislike eluviiside ja tegevuste harrastamine.
Healupuhkus	<i>wellness holiday</i>	Vaba aja periood, mil inimene ei tegele õpingute, töö ja muude kohustustega ning eemaldub tavarutiinist füüsilise, vaimse ja hingelise heaolu säilitamise, edendamise ja või saavutamise eesmärkidel. Võib tähendada ka luksuslikes tingimustes, personaalse teenindusega ja kallist puhkust (nt healuspaahtellis)
Turismoode	<i>tourism product</i>	Organiseeritud kompleksne toode (pakett), mis koosneb erinevatest turistile suunatud teenustest, tegevustest ja viisist, kuidas neid pakutakse loomaks terviklikku külastuselamust.
Terviseturismi- toode	<i>health tourism product</i>	Organiseeritud kompleksne toode (pakett), mis koosneb erinevatest, sh tervise parendamisele ja säilitamisele suunatud teenustest, tegevustest ja viisist, kuidas neid pakutakse loomaks terviklikku külastuselamust.
Turismiteenus	<i>tourism service</i>	Teenus, mis teeb võimalikuks ja toetab turisti terviklikku külastuselamust. Turismiseaduse järgi on turismiteenused: reisiettevõtja poolt reisiteenuse osutamine; majutus- ja toitlustusteenuse osutamine; majutusteenuse osutamine; konverentsiteenuse osutamine; majutus- ja taastusraviteenuse osutamine; giiditeenuse, giid-tõlgiteenuse ja reisisaatjateenuse osutamine.
Terviseturismi- teenus	<i>health tourism service</i>	Turismiteenus, mis teeb võimalikuks ja toetab terviseturisti külastuselamust, kelle peamiseks reisieesmärgiks on oma tervise säilitamine ja parendamine.

Allikad: Tabel on koostatud töö teostajate poolt tuginedes mõisteid käsitlevatele allikatele, uuringutes toodud arvamustele ning töö teostajate ettepanekutel.

Esitatud definitsioone tuleks vaadelda kui eeltööd terviseturismiga seonduvate mõistete selgeks määratlemiseks. Definitsioonide korrektsemaks sõnastamiseks oleks kindlasti vajalik konsulteerida eesti keele asjatundjatega.

Lisa 6. Eesti terviseturismiasutused

1. Aqva Hotel & Spa (<http://www.aqvahotels.ee/>)
2. Arensburg Boutique Hotel & Spa (<http://www.arensburg.ee/hotell/saaremaa-spa-hotell-tutvustus>)
3. Bernhard Spa Hotell (<http://www.bernhard.ee/?lang=et>)
4. Dorpati hotelli spaa (<http://www.dorpat.ee/index.php?page=84&>)
5. Estonia Medical Spa Hotel (<http://www.spaestonia.ee/>)
6. Fra Mare Thalasso Spa (<http://www.framare.ee/>)
7. Georg Ots Spa Hotell (<http://www.gospa.ee/>)
8. Grand Rose Spa Hotel (<http://www.grandrose.ee/>)
9. Hotell Saaremaa thalasso spa (<http://www.saarehotell.ee/>)
10. Johan Spa Hotel (<http://www.johan.ee/?id=1514>)
11. Kalev SPA hotell & veekeskus (<http://www.kalevspa.ee/>)
12. Kubija hotell-loodusspaa (<http://www.kubija.ee/et/avaleht>)
13. Laine spa hotell (<http://laine.ee/>)
14. Laulasmaa Spa (<http://www.laulasmaa.ee/>)
15. Loodus BioSPA – Loodusravi- ja puhkekeskus (<http://www.loodus.net/>)
16. Meresuu Spa & Hotel (<http://www.meresuu.ee/>)
17. Meriton Spa & Conference Hotel (<http://www.meritonhotels.com/conference-spa-hotel-tallinn/>)
18. Narva-Jõesuu spa & sanatoorium (<http://www.narvajoesuu.ee/>)
19. Pirita TOP SPA Hotel (<http://hotels.tallink.com/en/>)
20. Pädaste mõisa spaa (<http://www.padaste.ee/>)
21. Pühajärve Spa & Puhkekeskus (<http://www.pyhajarve.com/>)
22. Saaremaa Thalasso Spa Hotell (<http://www.saarehotell.ee/>)
23. Saka mõis (<http://www.saka.ee/>)
24. Spa Hotel Rüütli (<http://www.sanatoorium.ee/et/Spa-Hotell-Ruutli>)
25. SPA Hotell Saaremaa Valss (<http://saaremaaspahotels.eu/et/Spa-Hotell-Saaremaa-Valss/Hotelli-tutvustus>)
26. Strand SPA & Conference Hotel (<http://www.strand.ee/est/>)

27. Sõprus Medical Spa & Hotel (<http://www.soprus.ee/>)
28. Tallink Spa & Conference Hotel
(<http://hotels.tallink.com/ee/mainMenu/spaConferenceHotel/default.htm>)
29. Tervis Medical Spa (<http://spatervis.ee/>)
30. Tervise Paradiis (<http://www.terviseparadiis.ee/>)
31. Toila Spa Hotel (<http://www.toilaspaa.ee/et>)
32. Viiking Spa Hotel (<http://www.viiking.ee/>)
33. Viimsi Spa (<http://www.viimsispa.ee/>)
34. Värska sanatoorium & veekeskus (<http://www.spavarska.ee/>)

Allikad: Eesti Spaaliit, 2012; Ravid ... 2012; SpaaBlogi 2012; asutuste veebelehed.

Märkused:

Loetelus ja Tabelis 7 ei kajastu järgmiste terviseturismiasutuste teenused:

- Jäneda mõisa lõõgastuskeskus – SPA (<http://www.janedaturism.ee>)
- Rehe hotell (<http://www.rehehotell.ee>)
- Ecoland Hotel-Boutique (<http://www.ecoland.ee>)

Loetelust puuduvad ka töö teostajate arvates terviseturismiasutuste kategooriasse kuuluvad ja hetkel juba terviseturismiteoteid pakuvad tervishoiuasutused (nt Villa Medica (<http://www.villamedica.com>), Clinica (<http://www.clinica.ee>))

Terviseturismiasutuste loetelu on võimalik täiendada pärast seda, kui vastu on võetud asjakohane otsus, millistele miinimumnõuetele peab vastama asutus, kes soovib end arendada ja turundada terviseturismiasutusena.

Lisa 7. Eesti terviseturismiasutuses pakutavad teenused

Raviteenused

Ravid	Teenust pakkuva terviseturismiasutuse järjekorranumber (vt Lisa 6)
Arsti konsultatsioon	4, 5, 6, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 21, 24, 25, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34
Elektriravi	5, 6, 8, 11, 14, 18, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34
Füsioteraapia	4, 5, 13, 14, 18, 21, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34
Hambaravi	5, 25
Inhalatsioon	6, 11, 13, 14, 18, 19, 21, 27
Kaaniravi	4
Kõrvaküünlad	4, 6, 11, 15, 19
Külma ja kuuma teraapia	5, 6, 8, 14, 29, 30, 31, 32, 33, 34
Külmaravi	5, 13, 19, 24, 27
Laserravi	5, 6, 8, 11, 13, 14, 15, 19, 25, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34
Liikumisravi	5, 15, 18, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34
Magnetravi	6, 11, 13, 15, 19, 27
Mudaravi	5, 6, 13, 15, 18, 25, 29, 31, 33, 34
Muusikateraapia	6, 13, 19, 24
Nõelravi	4, 5, 6
Paast	12, 15
Parafiiniravi	5, 6, 8, 12, 13, 14, 15, 19, 21, 25, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34
Ravi soolveega / hõljumine	5, 6
Ravivõimlemine	4, 5, 6, 13, 19, 25, 27, 29, 33, 34
Reiki	4, 13, 19, 21
Soojaravi	4, 5, 19
Spetsialisti konsultatsioon	5, 11, 12, 29, 33, 34
Terapeutiline võimlemine	4, 5, 29, 33, 34
Terapeutilised duššid	14, 29, 30, 31, 34
Turbaravi	4, 5, 19, 21

Ultraheli	5, 6, 8, 11, 13, 14, 19, 21, 27, 29, 30, 31, 32, 33
Valgusravi	6, 11, 13, 18, 19, 23, 24, 27
Veeravi	5, 6, 8, 12, 14, 15, 29, 30, 31, 32, 33, 34
Venitusravi	11, 13, 19
Vesivõimlemine	13, 14, 19, 24

Hoolitsused

Hoolitsused	Teenust pakkuva terviseturismiasutuse järjekorranumber (vt lisa 7)
Duššid	4, 5, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 16, 18, 19, 22, 25, 29, 30, 31, 33, 34
Erinevad massaažid	1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34
Hoolitsused lastele	1, 2, 5, 7, 8, 11, 12, 14, 16, 18, 22, 26, 30, 31, 32, 33, 34
Kapsel	5, 8, 11, 12, 14, 16, 19, 23, 24, 29, 30, 31, 33
Kehahooldus	1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34
Käsitsi tehtav massaaž	1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34
Käte / jalgade hoolitsused	1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 24, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34
Näo hoolitsused	1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 24, 27, 29, 30, 31, 33, 34
Soolakamber	4, 5, 6, 8, 9, 11, 13, 14, 16, 18, 19, 21, 22, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34
Vannid	1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34

Lisa 8. Idamaade rahvameditsiinile tuginevad terviseturismiteenused

Lisa 8.1. Idamaiseid teenuseid pakkuvad spaahotellid

Spaahotelli nime ees olev number on vastav tabelites 8.1. ja 8.2. olevale numbrile.

1. Aqva Hotell & Spa
2. Arensbourg Boutique Hotell & Spa
3. Dorpat Spa
4. Ecoland Hotell
5. Estonia Ravispaa
6. Fra Mare Thalasso Spa hotell
7. Georg Ots Spa Hotell
8. Grand Hotel Viljandi
9. Grand Rose SPA hotell
10. Johan Spa Hotell
11. Kalev Spa
12. Kubja Hotell-loodusspaa
13. Laine Sanatoorium
14. Laulasmaa Spa
15. Loodus BIOspa
16. Meresuu SPA & Hotell
17. Meriton Grand Konverents & Spa Hotell
18. Narva-Jõesuu Spa & Sanatoorium
19. Pirita TOP Spa Hotell
20. Pühajärve Spa & Puhkekeskus
21. Strand Spa & Konverentsihotell
22. Tervis Sanatoorium
23. Tervise Paradiis spaahotell & veekeskus
24. Toila Spa Hotell
25. Viimsi Spa

Lisa 8.2. Eesti spaahotellides pakutavad Idamaised massaažid

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.
Ayurveda massaaž Abhyanga																			X					X	
Ayurveda näo- ja peamassaaž																			X						
Bambuspulkadega massaaž	X							X						X				X		X	X				
Hiina energeetiline massaaž			X																						X
Hiina jalatalla punktmassaaž										X													X		
Hiina kupumassaaž						X						X							X			X		X	X
Hiina massaaž Tuina			X	X																X				X	
Idamaine jalamassaaž			X		X	X							X						X				X		X
Idamaine õlimassaaž														X				X							X
India peamassaaž						X			X		X		X									X		X	X
Jaapani massaaž				X				X											X						
Jaapani Shiatsu massaaž			X	X			X	X		X		X		X					X						X
Jaapani Yumeiho massaaži				X				X		X			X		X										
Laavakivimassaaž	X		X					X			X		X			X	X	X	X	X	X	X	X		X
Reiki massaaž			X			X							X						X	X				X	X
Shanghai jalamassaaž	X																								
Shanghai massaaž	X																								
Shin Do massaaž			X					X											X				X		
Tai õlimassaaž																									
Tai Herbal kehamassaaž	X																								
Tai jalatallamassaaž	X	X							X			X	X									X			X
Tai kätemassaaž																							X		
Tai massaaž	X				X	X	X				X	X	X	X	X			X	X	X		X	X	X	X
Tai ürdikubu massaaž														X			X								
Tiibeti massaaž	X	X	X				X		X			X													
Tiibeti meemassaaž			X		X	X									X	X		X	X	X	X	X	X	X	X

Allikas: Bucht, J. (2012). Idamaade rahvameditsiinile tuginevate teenuste arendamine Eesti spaahotellides. TÜ Pärnu kolledž: lõputöö...

Lisa 8.3. Eesti spaahotellides pakutavad Idamaised teenused (lisaks 8.2 toodud idamaistele massaažidele)

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.
Hoolitsused																									
Anti-stress hoolitsus																	X								
Idamaine keharituaal kookospeekritega														X											
Idamaine keharituaal kividega														X											
Jaapani kätehooldus						X																			
Shirodhara kehahooldus			X																					X	
Njavarakizhi kehahooldus																								X	
Vesiravi																									
Jaapani vann					X																				
Sojavann		X																							
Saunad																									
Rasulbad	X																								
Aktiivsed treeningud																									
BodyBalance											X						X					X		X	
Hatha Jooga																									X
Hiina lõõgastav võimelimine																						X			
Jooga venitus						X																			
Kundalini jooga														X											
Power Jooga																	X								X
Shindo											X						X						X		
VinyasaFlow Jooga																	X								
Teraapiad																									
Nõelravi					X													X							X
Refleksoteraapia																									X

Allikas: Bucht, J. (2012). Idamaade rahvameditsiinile tuginevate teenuste arendamine Eesti spaahotellides. TÜ Pärnu kolledž: lõputöö.

Lisa 9. Ravispaades pakutavad terviseuuringuteenused

Elektrokardiogramm, EKG (*electrocariography*), koormus-EKG (*ECG exercise test*)

Kilpnäärme talitluse uurimine (*thyroid function*)

Kolesterooli määramine (*measuring of cholesterol*)

Kolesteroolitaseme kontroll (*cholesterol level control*)

Liigeste põletikuliste reaktsioonide uuringud (*inflammatory reactions in joints and elsewhere*)

Suhkruhaiguse ehk diabeedi kontroll (*diabetes control*)

Luutiheduse mõõtmine (*measurement of bone density*)

Magnetdiagnostika jalatallast e. podomeetria (*magnetic diagnostics of the foot sole or podometry*)

Maksa funktsioonide uurimine (*liver functions*)

Eesnäärme uuring meestele (*prosted examination*)

Neerude talitluse uuringud (*kidney function*)

Sonograafia (ultraheli) läbivaatus (*sonography examination*)

Üldine vereanalüüs (*general blood analysis*)

Uriini analüüs (*urine test*)

Vererõhu mõõtmine (*measuring of blood pressure*)

Veresuhkru määramine (*measuring of blood pressure*)

Lisa 10. Spaahotellides pakutavad treeningprogrammid

Aqua Aerobics ehk vesiaerobika on aktiivne muusika saatel vees liikumise võimalus, mis on meeldiv treening kõigile lihasgruppidele.

Aqua Intensive on variatsioonidega vesiaerobikatund, mis koosneb nii sammukombinatsioonide kui ka lihastreeningust.

Aqua Latino on tantsuline tund vees latino rütmide saatel.

Body Balance –segu joogast ning *tai chi* ja Pilatese treeningust, mis arendab keskendumist ja rahustab. Meeldiva ja rahuliku muusika saatel treenitakse vastupidavust ja painduvust

Body Combat on erinevatest võitluskunstidest inspireeritud treeningprogramm, mis on üles ehitatud kindlatele harjutustele ja liikumiskombinatsioonidele

Body Pump hoogsa muusika saatel toimuva lihasvastupidavuse treeninguga, kus kasutatakse spetsiaalselt vaid Body Pump treeningule omaseid kange ja ketaste komplekte.

Fatburn treening on keskmise intensiivsuse ja pikema aeroobse osaga "rasvapõletustreening", mis arendab üldist vastupidavust ja põletab tõhusalt kaloreid.

Fysioball ehk võimlemine suure palliga on alguse saanud füsioteraapiast, kus palli kasutati abivahendina taastusravis.

Jooga (*yoga*) on India traditsioonilise maailmakäsitlus põhimõiste. Joogatreening on keha ja psüühika toimimise korrastamiseks arendatud harjutuste süsteem, mille sugemeid on nüüdisajal püütud rakendada ravikehakultuuris ja meditsiinis, aga ka terviseturismiasutustes.

Ringtreening jõusaalis (*circular training in fitness room*) on muusika saatel toimuv vaheldusrikas ja lihasvastupidavust arendav intervalltreening, mis viiakse läbi jõusaalis erinevatel masinatel, kasutatakse ka abivahendeid.

Ringtreening vees (*circular training in the water*) on muusika saatel toimuv vaheldusrikas ja lihasvastupidavust arendav intervalltreening, mis viiakse läbi vees, kasutatakse ka abivahendeid.

Shindo on venitus- ja lõõgastusharjutuste süsteem. Eesmärgiks on saavutada keha ja meele tasakaal.

Step on aerobikatreening, kus koormuse lisamiseks kasutatakse spetsiaalseid reguleeritava kõrgusega step-pinke.

Zumba on emotsionaalne tantsuline treeningprogramm.

Vesijooksu (*water jogging*) abivahendiks on vöö, mis tõstab veesolija veepinnale püstiasendisse ilma, et oleks vaja teha liigseid liigutusi. Pool tund jooksu vees võrdub kahe tunni samasuguse intensiivsusega jooksuga kuival maal.

Vesivõimlemine (*water gymnastics*) tähendab harjutuste sooritamist vees ja see sobib igas vanuses naistele ja meestele.